

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Zdravotně sociální fakulta
Katedra sociální práce

Bakalářská práce

Využití metody videotrénink při práci s rodinou

Vypracovala: Miloslava Razáková, dipl.um.
Vedoucí práce: PhDr. Lenka Maňhová

České Budějovice 2015

Abstrakt

Tato bakalářská práce je zaměřena na využití metody videotrénink při práci s rodinou. Teoretická část je rozdělena na dvě podkapitoly. V první popisují metodu videotrénink interakcí (VTI) - její historii vzniku, teoretická východiska, vlastní průběh terapie pomocí VTI a aplikační oblasti. Druhá je věnovaná rodině – jejím základním funkcím, fungování rodin a rodinnému prostředí.

Cílem této bakalářské práce je zmapovat možnosti využití metody VTI v oblasti sociální práce s rodinou. Dílčím cílem je popsat vlastní zkušenosti s metodou VTI v rámci vlastní rodiny. V návaznosti na tyto cíle byly stanoveny tyto výzkumné otázky:

- Jaké jsou možnosti využití metody VTI při práci s rodinou?
- Jaké jsou zkušenosti videotrenérů s používáním VTI?
- Jaký je přínos VTI z pohledu videotrenérů?

K realizaci sběru dat byl použit kvalitativní výzkum. Byl proveden metodou dotazování, za použití techniky polostrukturovaného rozhovoru. Zkoumaným souborem byli kriteriální technikou vybráni 3 videotrenéři (zabývající se sociální prací s rodinou ve Středočeském kraji) a moje vlastní rodina. Sběr dat byl v dubnu a srpnu roku 2014.

Výzkumná část sestává z rozhovorů s videotrenéry, konkrétní odpovědi jsem pro lepší přehlednost zpracovala do názorných schémat a přehledných tabulek. Vlastní zkušenost jsem realizovala cyklem videonahrávek běžných situací mé rodiny, včetně rozboru. V diskusi jsem shrnula získané informace a odpovědi na výzkumné otázky.

Provedeným výzkumem jsem zjistila, že je možné použít metodu VTI při sociální práci s rodinou v domácím prostředí, ve školách, speciálních pedagogických centrech, při rané péči, osvojování, při krizové pomoci, v nápravných zařízeních, v domovech pro seniory, azylových domech a v dalších sociálních i zdravotních zařízeních. Videotrenéři mají zkušenost s tím, že v ČR je metoda VTI využívána převážně jen v institucích.

Skrze VTI rodinám pomáhají videotrenéři při problémech výchovných, pedagogických, sociálních (i krizových), zdravotních (tělesných i psychických) od novorozeneckého věku až po vysoké stáří člověka. Přínos metody dle videotrenérů je v tom, že nenásilně, velmi zřetelně, rychle a sám klient pochopí své zažité vzorce chování, které si do té doby ani neuvědomoval. Mou vlastní zkušeností jsem zjistila, že metoda je opravdu účelná a účinná, potvrzují kvalitu a přínos metody VTI. Nad rámec výzkumu jsem ověřila i skutečnost, že VTI je v ČR opravdu málo známá a využívaná metoda. Pro sociálně slabší občany je nejen absolutně neznámou, ale i finančně nedostupnou. Přitom v jejich integraci by tato názorná a nenásilná metoda orientovaná na klienta byla přínosná, a často by byla i prevencí sociálního vyloučení.

Předpokládané využití poznatků by bylo dobré zužitkovat jako informační zdroj zvláště pro oblast sociální práce s rodinou i pro laickou veřejnost.

Abstract

This bachelor thesis is focused for utilization Video Home Training in Care with Family. In fact I mean utilization of method videopractise during family activities. The theoretical part is divided for two subheads. In first subhead I describe Video Home Training through intervention (VHT) - its history of formation, theoretical basis and backgrounds, own course of therapy through VHT and application areas. The second subhead is dedicated to family – its principal functions, working of families and family environment.

Purpose of this bachelor thesis is chart possibilities of Video Home Training method in area of social care with family. Sectional purpose is describing of own experiences with method VHT in scope and framework of own family. Following to these goals were appointed these investigative questions :

- What are possibilities using method VHT in care with family?
- What are experiences videocoaches with using VHT?
- What is benefit of VHT from the perspective of them ?

For implementation dates'collection was used qualitative research. It was realised by method interrogation by using technology semistructured dialog. Three videocoaches were chosen through criterion technology from research file. These three videocoaches (deal with social work with family in Central Bohemia District). And my own family was chosen, too. Dates'collection was carried into effect in April and in August in 2014y.

Research part consist of dialogues with videocoaches, particular answers I compiled into schematic diagrams and clear tabulars because of better clarity. I realized own experience through cycle of video of common situations in my family including analysis. I recapitulated acquired informations and answers for research problems in

debate.

Through executed research I found out possibility of using and utilization method VHT during social care with family in its home environment, at schools, in special pedagogical centers, during early care, during fostering, during critical help, in correctional facilities, in homes for elderly, in shelter homes and in other social and medical furnishing. Videocoaches have experiences with this that in Czech Republic is method VHT used predominantly only in institutions and establishments. Through VHT videocoaches help families with educational problems and pedagogical problems and social problems and (as well as critical), medical (physical as well as psychological) from newborn period to the elderly of man. Benefit of method according to videocoaches is in this that peacefully, very distinctly, fast and client himself will understand his experienced formulas of behaviour. He did not perceive these formulas formerly. I found out through my own experience that method is really purposeful and effective. I confirm grade and benefit of method VHT. I tested fact beyond research that VHT is in Czech Republic known a little and used method. For underprivileged and disabled inhabitants is this method not only absolutely unknown but as well as financially unavailable. This visual and peaceful method would be benefit during their integration. Method that is oriented for client and it would be often prevention of social exclusion.

Anticipated using of findings would be good utilize as in information source quite for area of social care with family and for general public.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Využití metody videotrénink při práci s rodinou* vypracovala samostatně a použila jen pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě/v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zdravotně sociální fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 5. 5. 2015

.....
Miloslava Razáková, dipl.um.

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat:

- vedoucí bakalářské práce PhDr. Lence Maňhové za cenné připomínky a rady v průběhu psaní této práce
- za podporu Mgr. Kateřině Šilhánové, vedoucí vzdělávacího programu ve SPINu, z.s., poskytnutím informační a vzdělávací literatury ohledně VTI
- Lence Stárkové, DiS. za natáčení videozáznamů interakcí mezi mnou a mými dětmi včetně rozborů těchto záznamů

Děkuji i komunikačním partnerkám za ochotu spolupracovat na této práci, a v neposlední řadě také mé rodině za projevenou trpělivost k mé osobě a podporu v období celého studia vysoké školy.

Obsah:

Seznam použitých zkratk	10
Úvod	11
1 Současný stav	12
1.1 Videotrénink interakcí	12
1.1.1 Historie vzniku VTI	13
1.1.2 Teoretická východiska	15
1.1.3 Průběh terapie pomocí VTI v praxi	16
1.1.4. Aplikační oblasti VTI	18
1.2 Rodina	21
1.2.1 Základní funkce rodiny	22
1.2.2 Rodinné prostředí	24
1.2.3. Rodina a její fungování	25
2 Cíl práce a výzkumné otázky	28
3 Metodika a výzkum	29
3.1 Metody a techniky sběru dat	29
3.2 Výzkumný soubor	30
3.2.1 Výběr videotrenérů	30
3.2.2 Praktická zkušenost s VTI	31
3.3 Etika sběru dat	32
3.4 Realizace výzkumu	33
3.4.1 Polořízené rozhovory	33
3.4.2 Využití VTI v mé rodině	34
3.5 Metoda vyhodnocování dat	34

4	Výsledky	36
4.1	Výsledky rozhovorů s videotrenéry	36
4.2	Výsledky videonahrávek	43
5	Diskuse	48
5.1	Diskuse k rozhovorům s videotrenéry	48
5.2	Osobní zkušenost s VTI	54
6	Závěr	58
7	Seznam použité literatury	60
8	Klíčová slova	63
9	Přílohy	64

Seznam použitých zkratek

- VTI - videotrénink interakcí
VHT - Video Home Training (anglicky VTI)
VIG - Video Interaction Guidance (v anglo-saském světě zkratka pro VTI)
MPSV - Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT - Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
AD - azylový dům
IP - individuální plán
ČR - Česká republika
EU - Evropská unie
HVO - hlavní výzkumná otázka
DVO - dílčí výzkumná otázka
LDN - léčebna dlouhodobě nemocných
SPC - speciální pedagogické centrum
PPP – pedagogicko-psychologická poradna
DD – dětský domov
z.s. - zapsaný spolek
v.o.s. - veřejná obchodní společnost
CD/DVD – elektronické nosiče dat
DiS - diplomovaný specialista
spec.šk. - speciální škola
ZŠ – základní škola
SŠ – střední škola
VŠ – vysoká škola
ZSF JCU v ČB – Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity
v Českých Budějovicích

Motto: „ **Vidět vznikání věcí, to je ta nejlepší cesta, jak je objasnit.** “

(J. W. Goethe)

Úvod

Videotrénink interakcí (VTI) je krátkodobá speciální metoda psychosociální pomoci, která je založena na intervenční a terapeutické práci s videozáznamem. VTI se používá při poruchách interakce mezi aktéry komunikace – učí principům úspěšného kontaktu např. mezi rodičem a dítětem. VTI staví na silných stránkách zúčastněných, podporuje je, zlepšuje a rozvíjí.

V teoretické části bakalářské práce popisují teoretickou podstatu této terapeutické pomoci, její fáze, postupy a principy. Věnuji se i definici rodiny, jejích funkcí a prostředí. Podstatná je druhá praktická část, kde naslouchám zkušenostem odborníků – videotrenérů, kteří se při práci s VTI zabývají různými cílovými rodinami. Chtěla jsem zjistit možnosti využití metody VTI v běžném rodinném životě člověka, jakým způsobem mu dokáže pomoci, a zda je efektivní. Mou vizí hned po zvolení tématu bylo také získat vlastní zkušenost s VTI v pozici klienta, a tím mnohé ověřit osobně.

Téma této bakalářské práce jsem si zvolila proto, že moje dosavadní profese letité kantorky i má zkušenost matky odhalily různá úskalí rodin. Domnívám se, že v ČR rodina a její dobré fungování je stále aktuálnějším problémem, který reaguje na celkový stav dnešní společnosti. Rozpad dobrých vztahů v rodině má přitom destruktivní vliv na vývoj nové generace a zároveň se nutně odráží zpět do oblasti zdravotní, sociální, demografické i politické celého státu. Chtěla jsem upozornit na závažnost prvotní poruchy komunikace v rodině a na možnosti řešení, kterými se při včasné pomoci dá těmto problémům čelit i předcházet. VTI vidím jako ještě nedoceněný prvek pomoci.

1 Současný stav

1.1 Videotrénink interakcí

VTI je považován za krátkodobou, intenzivní formu pomoci. Beaufortová (2013) uvádí, že centrálním tématem je zde intervence, podpora a rozvoj komunikace nebo i její obnovení, pokud už k jejímu narušení došlo. *“Hlavním médiem je videozáznam běžných situací, nejdůležitější částí práce s klientem je pak rozhovor nad vybranými úseky tohoto záznamu“* (Beaufortová, 2013, s.243). Cílem VTI je rozvíjení sociálních dovedností, naučení principům úspěšné verbální i neverbální komunikace a podávání pozitivní zpětné vazby. VTI vyzdvihuje silné stránky zúčastněných spíše než problémy. Předností tohoto postupu je konkrétnost volby jednání a uvědomění si interakčních vzorců, které běžnému vnímání zůstávají utajeny (Spin, 2012).

„Videotrénink interakcí (dále jen VTI) je metoda, která je využívána jako krátkodobá intervence nebo terapie při poruchách v oblasti komunikace nebo při řešení vztahových problémů (zejména při poruchách interakce rodič – dítě, učitel – žák, pomáhající pracovník – klient) s cílem identifikovat, aktivovat a rozvíjet konstruktivní interakci, podpořit stávající zdroje a zároveň podnítit vývojové procesy všech zúčastněných v daném systému (...).“ (Šilhánová, 2014, s.5).

Centrum ROZUM v.o.s. (centrum pro rozvoj učení a myšlení) prezentuje videotrénink interakcí jako speciální metodu psychosociální pomoci, která učí principům úspěšného kontaktu mezi rodičem a dítětem, nebo žákem a učitelem, klientem a odborníkem, trenérem a sporovcem, manažerem a týmem apod., jde o krátkodobou a intenzivní pomoc za použití videozáznamů a odborných rozborů těchto postupně natočených situací.

1.1.1 Historie vzniku VTI

Video jako pomocník a nástroj k uchování vzpomínek a událostí lidstvo provází již několik desetiletí. Tento hlavně emocionální význam jednou prožitých událostí sloužil spíše jako vizuální kronika událostí.

Uvedením kamery do „živého děje“, tzn. do systematické práce na vlastním rozvoji osobnosti, nastala nová dimenze tohoto autovizuálního média. A to dimenze možnosti zpětnovazebným mechanismem pomáhat klientům ovládat jejich vlastní reakce a interakce ve složitých životních situacích, posílit jejich kladné stránky a plánovat rozvoj toho, co u nich dosud chybí a lze přitom rozvinout. Na těchto základech se začala v 80. letech 20. století v Nizozemí dynamicky rozvíjet metoda Video Home Training (VHT), u nás známá jako videotrénink interakcí (VTI). V anglo-saském světě je dnes metoda spíše známá pod názvem Video Interaction Guidance (VIG) (Spin, 2012).

Poprvé byla metoda použita v klinické praxi v roce 1980 v Nizozemsku jako Video Home Training (VHT). U jejího vzniku byli hlavní terapeuté Maria Aarts a Harrie Biemans, kteří zkoumali, jak působí komunikace v rodině, vztahy v rodině a rodinné klima na celkový vývoj dítěte - od nejútlejšího věku až po období dospívání. Spolu se svým týmem hledali nové cesty v terapii při poruchách chování u dětí, a především se chtěli zaměřit na celý rodinný systém, ne pouze na "problémové" dítě (Spin, 2012).

Tehdy se zrodil nápad využívat systematicky videozáznamu běžné komunikace rodič – dítě, a byly tak vlastně zformulovány základní principy nové metody. Základem se stala analýza interakcí a společný rozhovor s rodiči nad videozáznamem (Spin, 2012).

Biemans a Arts zároveň využili tehdy právě nových výzkumů profesora Colwyna Trevarthena z Edinburgu. Trevarthen sledoval pomocí videa raný kontakt matka – dítě a na základě podrobné analýzy rozvinul teorii intersubjektivní, která měla pro vývoj metody VTI klíčový význam a ozději jeho výzkumy potvrdily desítky dalších vědců a

dnes se metoda VTI opírá o desítky významných studií a výzkumů v oblasti mezilidské komunikace (Spin, 2012). (Prof. C. Trewarthen a jeho výzkumy v příloze „A“).

Bylo velmi prospěšné a důležité, že klienti (rodiče i děti) přijali hned na počátku rozvoje spolupráci s kamerou a analýzou záznamů pozitivně a jako účinnou pomoc. Nový trend tak nacházel veliký ohlas nejen u rodin, ale i u nizozemské vlády, která chystala alternativy k nákladné a ne vždy efektivní institucionální péči. Metodu VHT vláda finančně podpořila a kladně hodnotila jako *včasné, krátkodobé, intenzivní a snadno dostupné pomoci, poskytované co nejbliže klientovi*.

Po prvních výzkumech rodin s pozitivními výsledky aplikace VHT byla za podpory nizozemské vlády v r. 1988 založena tamější nadace SPIN.

Postupně se metoda rozšířila i do dalších zemí Evropy i do Ameriky. Na světě nyní metodu VTI používá v přímém kontaktu s klienty již přes 5.000 videotrenérů (mezinárodní síť SPINu a kontakty uvádím v příloze „B“).

Populace České republiky se s metodou VTI seznamuje od roku 1993, kdy vznikla nevládní organizace SPIN a projekt získal podporu MPSV i MŠMT, také holandské vlády, a poté první grant na podporu rozvoje od EU. Vzniklo Národní centrum pro VTI, které se v naší zemi zabývá šířením této metody do sítě psychosociálních služeb, školství i zdravotnictví. Je v ČR jedinou organizací, která poskytuje vzdělávání a supervize v oblasti VTI (SPIN – sdružení pro videotrénink interakcí, z.s., v Praze), je jedinou autoritou pro udělování mezinárodně uznávaných certifikátů pro praxi ve VTI (Spin, 2012). Přestože dnes je v ČR přes 200 videotrenérů majících kvalifikaci pro práci s metodou VTI, ne všichni metodu aplikují v praxi (kontakty aktivních viz. příloha „B“). Metoda VTI je tak stále ještě mezi českou veřejností poměrně neznámá a vzdálená .

1.1.2 Teoretická východiska

VTI jako metoda využívající analýzy běžných komunikačních situací k terapeutickým účelům se inspirovala na svém počátku významnými studii etologů, kteří analýzu videozáznamu dříve použili pro studium chování zvířat.

„Již v sedmdesátých letech začali vědci inspirovaní výsledky pozorování Konrada Lorenze, který popsal sociální chování zvířat pomocí kamery, zkoumat sociální chování mezi rodiči a dětmi. Profesor dětské psychologie z Edinburghu Colwyn Trevarthen se např. zaměřil na prvotní vztahy mezi rodiči a dětmi. Svými výzkumy došel k závěru, že dítě má vrozenou potřebu komunikovat s ostatními členy svého přirozeného prostředí. Popsal specifický tanec mezi rodiči a dětmi, při němž děti vyvíjejí mnohonásobně četnější iniciativy směrem k rodičům než rodiče k dětem“ (Centrum ROZUM, 2014).

Přestože metoda VTI má jasná pravidla a směry, přesto není založena na jediném nebo určujícím teoretickém základě. Vychází spíše z několika vědních odborných disciplín a teoretických přístupů, a při každém rozvoji a rozšíření zapojuje nové zdroje a přístupy (např. konstruktivistický přístup v České republice) – podle praxe a didaktických postupů videotrenérů s různorodou klientelou (Spin, 2012).

Základní teoretickou výbavu pro metodu VTI (VHT/VIG) poskytly četné výzkumy rané interakce matka – dítě. Od počátku 60. let se mnozí badatelé zabývali interakcí mezi rodičem a dítětem a poukázali na připravenost a vrozené motivy dítěte vstupovat jako aktivní účastníci do interakce s důležitou osobou – zprvu rodičem nebo jiným stálým pečovatelem, a na jedinečnou důležitost odpovědí (responzí) na iniciativy dítěte, především však pozitivních odpovědí. Mezi mnoha vystupují jména Colwyn Trevarthen, Daniel Stern, Hanuš a Mechtild Papouškovi, John Bowlby, Mary Ainsworthová. Tyto výzkumy byly významným zdrojem pro praxi VTI (Spin, 2012).

1.1.3 Průběh terapie pomocí VTI v praxi

Videokamerou natáčí terapeut/trenér běžnou situaci (v rodině hra s dítětem, spontánní rozhovor během jídla apod.) v délce asi 10 - 15 min. Podle situace hned nebo na příští schůzce provedou analýzu záznamu (u starších dětí i spolu s dětmi). Zastavují se u momentů, kdy se komunikace dařila. Touto editací nahrávky jsou tyto zdařilé momenty vypíchnuty. Během setkání se i k nim společně vrací a analyzují záběry třeba i ve zpomaleném tempu. Cílem terapie je ukázat rodičům, jaké prvky utvářejí úspěšnou interakci u dětí, na níž lze stavět a dosáhnout tak další pozitivnější komunikace s jejich dětmi. Proto se metoda vyhýbá poukazování na prohřešky apod., ale během setkání dává i podněty k novým způsobům řešení konfliktních situací (Centrum Rozum, 2014).

Na další stránce uvádím schéma metody VTI (SPIN, 2012) [online] [cit.2014-4-2], dostupné na <http://spin-vti.cz/o-metode-vti/jak-prace-pomoci-vti-vypada>

„**1 natáčení** – VTI trenér/terapeut pořizuje na základě sjednaného kontraktu (dojednání cílů spolupráce) přibližně 10-15 minutový záznam interakce v prostředí klienta (společné jídlo, hra s dítětem, příprava do školy, rozhovor s dítětem, běžné situace ve třídě při vyučování, komunikace s klientem, situace ošetřování pacienta, kontakt s klientem služby/pracovníkem, schůzka týmu...). Přednost při natáčení dáváme úspěšným momentům interakce. Ty jsou „vstupenkou“ ke změně. Pokud ovšem opravdu chybí dobrý kontakt, tedy úspěšná interakce, snaží se VTI trenér citlivě takovou situaci navodit nebo ji podpořit.

2 analýza videonahrávky – základním východiskem pro řešení komunikačních a vztahových problémů je pro praxi VTI sledování interakce, tedy komunikačních výměn mezi dvěma osobami a její podrobná analýza. VTI trenér/terapeut vyhledává na záznamu úspěšné komunikační momenty. Tyto momenty by měly pomoci klientům uvědomit si či zdůraznit vlastní silné stránky a zdroje a rozvíjet pozitivní možnosti řešení daného problému. Součástí analýzy videonahrávky je i tzv. "mikroanalýza interakcí", tedy rozložení sledovaných úseků na jednotlivé obrázky, které detailně poukazují na úspěšné interakce.

3 zpětnovazebný rozhovor – VTI trenér/terapeut a klient společně diskutují vybrané (editované) úseky na videozáznamu s cílem rozpoznat (a uvědomit si) vlastní vzorce komunikace a posílit ty, které jsou nezbytné a žádoucí pro dané řešení problému. Vybrané úseky nahrávky si společně prohlížejí, vracejí, pokud je to užitečné i v detailech jednotlivých prvků zastavují. Takováto reflexe s důrazem na pozitivní interakční momenty, zdroje a možnosti klienta a diskuze o významu interakce i možnostech změny pomáhají vytvářet významný a konstruktivní rozdíl oproti zažívanému problému a vedou k trvale udržitelným změnám v komunikaci klienta i vztahům uvnitř celého systému.“

Schéma metody VTI, zdroj: SPIN, 2012)

Tato terapie se v praxi opakuje nejlépe v týdenních intervalech tak dlouho, jak je to užitečné. Ukončuje se při subjektivním dosažení vytyčených cílů (nemusí být nutně změněna celá situace naráz, ale pomocí dílčích malých cílů. A někdy se dokonce původní znění zakázky změní na základě objevení jiné souvislosti s problémem, která je klíčová pro vyřešení situace). Výhodou záznamů také je možnost porovnání nahrávek na počátku terapie a na konci, kde mohou i sami klienti sledovat svůj pokrok a dodává jim to sebedůvěru (Beaufortová, 2013).

Přestože VTI trvá v průměru od 1 do 6 měsíců, bývá považován za krátkodobou formu terapie. Minimální počet setkání je 3-4x, aby bylo možno mluvit o efektivní změně, podpoře a posílení v komunikaci či v chování. Při velmi závažných problémech nebo multiproblémech není výjimkou i 7 – 10 setkání (obvykle se však rozdělí na 2 – 3 cykly s přestávkami) (Spin, 2012).

1.1.4 Aplikační oblasti

Od počátku své činnosti a ve shodě se snahou o integrující přístup k pomáhání se SPIN v České republice zaměřuje na tři základní oblasti aplikace:

- na práci s rodinou – biologickou i náhradní
- na práci s učiteli a vychovateli dětí a mladistvých
- na práci s pracovníky pomáhajících profesí, manažery, vedoucími týmů apod.

Aplikační oblasti metody se nicméně dále rozšiřují a zároveň se v důsledku nových zkušeností obohacuje její praxe. Stále vznikají nové komplexní programy zaměřené na konkrétní cílové skupiny a konkrétní potřeby těchto skupin (Spin, 2012).

VTI může být velmi efektivně použit jak pro trénink sociálních a komunikačních dovedností budoucích učitelů (všech typů školských zařízení), sociálních pracovníků, výchovných poradců, asistentů osob s postižením, tak i pro výcvik lékařů, sester a dalšího zdravotnického personálu. Užitečný je v psychologickém a speciálně-pedagogickém poradenství, rodinném poradenství, mezi další oblasti může patřit nápravná a ústavní výchova, různé druhy ústavní péče, vězeňství a další. Jak se v řadě případů ukazuje, pozitivní zpětná vazba prostřednictvím videa má i mocný anti-stresový účinek, mnoho pracovníků, kteří prošli VTI vzděláváním, sděluje výrazné efekty v případě ohrožení syndromem vyhoření (Spin, 2012). Ve VTI velký rozvoj má nyní oblast organizací. Především organizací sociálních služeb, školství a zdravotnictví – do nedávné doby velmi zanedbávaná sféra našeho zájmu, (Spin, 2012). Ve firmách a organizacích pracují lidé, bez nich by nefungovaly. Záleží však, jak se lidé tam chovají, cítí, jak efektivně pracují, jak spolu vychází. To má pak vliv na kvalitu poskytovaných služeb, respekt ke klientům. Metoda VTI může do organizací vnést důraz na principy úspěšné komunikace, ať už se jedná o vzájemnou spolupráci jednotlivců nebo práci s týmem. VTI v organizaci může také přinést impuls jinak přemýšlet o službě, kterou nabízí (Spin, 2012).

Při osvojování si pedagogických a sociálních dovedností nabízí použití videonahrávek vlastní činnosti, kde je učitel sám sobě vzorem, modelem. Prostřednictvím videozáznamu, který zachycuje jeho činnost ve vyučovací hodině získává učitel pozitivní zpětnou vazbu o své pedagogické činnosti. To je však jen jedna z výhod videotréninku interakcí. Velký důraz se klade na způsob práce s učitelem, který je založen na vzájemné spolupráci. Videotrenér plně respektuje osobnost učitele, vychází z toho, co již učitel umí, z jeho potřeb a možností, aktivuje učitele a umožňuje mu hledat vlastní zdroje pro další sebepoznání a rozvíjení osobnosti a jeho sociálních i profesních dovedností. Videotrenér prostřednictvím volby vhodných záběrů posiluje a rozšiřuje

úspěšné chování a jednání učitele. Metoda VTI není pocíťována díky tomuto přístupu jako ohrožující a dokáže velmi šetrným a pozitivním způsobem vzbudit zájem vyučujícího o své chování, jež zvyšuje kvalitu výuky“ (Centrum ROZUM, 2014).

VTI se ve svých počátcích zaměřoval při práci s rodinou pouze na oblast komunikace, tzn. na rozpoznání a podporu úspěšných interakcí mezi rodiči a dětmi. Postupně se možnosti využití a nabídka VTI rozšířila na oblasti denního života celé rodiny, kompetence rodičů, zajímavé bylo také „diagnostické“ využití videa k mapování vývoje dítěte a jeho chování v rámci vztahů uvnitř rodiny. Kamera se také mohla zaměřit na způsob řešení konfliktů, rozložení rolí rodičů a celkovou rodinou dynamiku. To však vždy a pouze jako podpora a zplnomocňování rodičů, hledání možných řešení, nikdy ne jako kontrola a usvědčování nebo upozorňování na nezpůsobilost a selhání rodičů. A právě tady se ukázalo, jak nezbytné je „trénovat“ v tomto přístupu pracovníky, kteří metodu VTI využívají nebo využívat chtějí. V takových případech se nejedná o pouhé učení se metodě samé a porozumění komunikačním vzorcům a jejich vlivu na chování jednotlivých členů rodiny, ale o změnu celkového nahlížení na rodinu, porozumění dynamice rodiny, pochopení smyslu aktivace a kompenzace, přijetí konceptu zplnomocňování, orientace na řešení (Spin, 2012).

Používání metody VTI si tak vynutilo změnu postojů pracovníka a odlišné vnímání rodinného systému a jeho fungování, především ale opačného účinku působení pracovníka na rodinný systém (Spin, 2012).

„Základním ohniskem našeho zájmu při práci s rodinou (biologickou i náhradní) je komunikace, lépe řečeno sociální interakce. Vývoj dítěte je závislý na tom, jak s ním komunikují jeho rodiče a později další důležité osoby. Skrze komunikaci se může dítě rozvíjet (...). Komunikací můžeme také mnohé pokazit, můžeme zpomalit nebo i zablokovat potenciální vývoj dítěte (Beaufortová, 2004, s.9).

1.2. Rodina

Rodina je nejdůležitější společenská skupina a instituce, je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou (Havlík, 2002). Jednou ze základních funkcí rodiny je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace potomstva (Havlík, 2002).

Jak uvádí Pospíšilová (2009), každá rodina určuje sociální status dítěte a nese zodpovědnost za formování osobnosti dítěte...a pokud je sociální fungování rodiny jakkoli narušeno, má to neblahý důsledek nejen na společnost jako takovou, ale na každého člena rodiny a především na dítě, protože rodina má nenahraditelnou roli při optimalizaci adaptace na sociální prostředí - a nejdůležitějším a nejcitlivějším článkem této úlohy je především dětství - poskytuje dítěti nejdůležitější podněty pro rozvoj mezilids. vztahů a osvojování návyků a dovedností, proto se rodiny neopakovatelně liší.

Jasně vymezení definice rodiny je velmi složité. Na rodinu je totiž možno pohlížet z různých vědních oborů, z různých systémových přístupů, dle měřítek kontinentálních a etnických zvyklostí, a z mnoha dalších aspektů.

Dle Havlíka je rodina: *„nejdůležitější společenská skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace, potomstva, ale i přenos kulturních vzorců a zachování kontinuity kulturního vývoje“* (Havlík, 2002, s. 67).

Podle Dunovského (1986) lze rodinu chápat jako malou primární společenskou skupinu, založenou na svazku muže a ženy, na pokrevním vztahu rodičů a dětí či vztahu jej substituujícím (osvojení ap.).

Čáp (2001) chápe rodinu jako systém, kde se nacházejí prvky jako otec, matka, jeho či více dětí, babička, dědeček aj. - a v případě porušení jednoho prvku, dojde k

narušení celého systému.

1.2.1 Základní funkce rodiny

Havlík (2002) uvádí tyto čtyři funkce rodiny: biologicko – reprodukční, ekonomicko – zabezpečovací, výchovnou a emocionálně – ochrannou.

a) *Biologicko - reprodukční funkce* rodiny je jedním z nejpřirozenějších důvodů pro její vznik a existenci, jejímž hlavním smyslem je početí potomka/ů. V poslední době se rozšiřuje tato část základního rozdělení i o neopomenutelnou sexuální potřebu pro kompletnost úlohy partnerů nejen rodičovské, ale i intimní partnerské mezi sebou (tzn. *biologicko – reprodukční a sexuální funkce rodiny*) (Havlík).

b) Podstatou *ekonomicko – zabezpečovací funkce* rodiny je zařazení základních členů (rodičů) do pracovního prostředí. Rodina se stává ekonomickou jednotkou, která disponuje určitými finančními a materiálními prostředky, hospodaří s nimi, přerozděluje je, investuje nebo spoří. Rodiče nesou odpovědnost za zabezpečení svých potomků a mají povinnost vytvářet jim podmínky pro zdravý a plnohodnotný vývoj (Havlík, 2002).

c) *Socializačně výchovná funkce* rodiny má velký význam pro osobnost dítěte především v období raného dětství, předškolního a mladšího školního věku. Rodina svým působením, přímým i latentním vlivem poskytuje dítěti vše potřebné pro hladké zařazení do společnosti a jeho socializaci. Výchovná funkce rodiny vede k formování postojů k sobě samému, k ostatním členům rodiny, svým vrstevníkům, blízkému okolí i ke světu. Proto se uvádí socializační význam v názvu výchovné funkce (Havlík, 2002).

d) Význam rodiny určuje *emocionálně – ochranná funkce*. Rodina poskytuje dítěti domov, pocit lásky, bezpečí, uznání, podpory a pochopení. Úroveň pohody, ovzduší atmosféry a komfort zázemí se promítá do všech aspektů rodinného života. Příznivá atmosféra je velikou silou k rodinné pohodě. Naopak nepříznivá atmosféra se stává patologickým prostředím, je krokem k dysfunkci rodiny (Havlík, 2002).

„Rodinné prostředí hmotné, hygienické, hospodářské, sociální, duchovní, mravní a citové působí na dítě už tím, že toto v něm žije“ (Střelec, 2005, s. 120). Jak tento autor dále uvádí, k rodině se vážou materiální, psychologické a kulturní podmínky:

Materiální podmínky navazují na ekonomicko – zabezpečovací funkci rodiny popsanou výše. Děti z různých rodin pochází z různého sociálního prostředí, rozdílné je i materiální zázemí rodin. Mnoho rodičů si často neuvědomuje riziko, které souvisí s poskytováním neúměrného množství peněz (kapesného), se kterým dítě samo disponuje. Rodiče mnohdy takovým způsobem kompenzují nedostatek času a zájmu o dítě. Dítě je tak ve skupině vrstevníků postaveno do pozice outsidera. Je nutné s dítětem úměrně k věku otevřeně hovořit o ekonomických možnostech rodiny, o finanční situaci, vést ho ke skromnosti a šetrnosti, učit ho hospodařit s penězi (kapesným). Dítě se tak kvalitně připravuje na budoucí život (Střelec, 2005).

Psychologickým podmínkám je obecně kladen značný význam. Zahrnujeme zde strukturu rodiny, jakožto zdravou, fungující versus narušenou, dysfunkční. Z tohoto aspektu vyplývá přirozený či nepřirozený rozvoj všech dimenzí rodinného života. Důležité je dítě respektovat, podporovat, zajímat se o jeho osobu i jeho zájmy. Přistupovat k dítěti citlivě, přiměřeně ho zaměstnávat, vytýčit jasná pravidla a hranice. Naproti tomu narušené rodinné prostředí může blokovat všechno, co by se mohlo za vhodných podmínek socializačního a výchovného působení volně rozvinout – a rozvine jen malou část. Dítě je taktéž traumatizováno narušenými vnitřními vztahy v rodině či nezájmem. Naopak rodiče příliš upjatí na dítě a přehnaně o ně pečující nedávají

dostatečný prostor pro jeho samostatný rozvoj osobnosti (Střelec, 2005).

Kulturní podmínky se vztahují především ke vzdělání rodičů a také k jejich hodnotové orientaci. Jaký postoj dítě zaujme k lidem, ke vzdělání, práci, politice, kultuře a k celému životu, záleží výhradně na rodičích, na jejich vlivu na formování osobnosti dítěte. Prostřednictvím rodiny si dítě uvědomuje a tvoří své místo a svoji roli ve společnosti (Střelec, 2005).

Hranice mezi výše uvedenými podmínkami nelze vymezit jednoznačně, jelikož se jednotlivé oblasti do určité míry prolínají, a to, co je vytyčuje, je především systematizace vlivů rodinného prostředí (Střelec, 2005).

1.2.2 Rodinné prostředí

Dunovský (1986) uvádí, že rodina představuje biosociální systém, který se neustále vyvíjí a proměňuje v koloritu celé společnosti.

Přesto význam rodiny pro vývoj dítěte je nazastupitelný. Dítě se do rodiny narodí a nese genetickou výbavu od svých rodičů. K tomuto danému základu má značný vliv a význam ještě výchova a sociálního prostředí rodiny, její návyky a životní styl.

Jak uvádí Čáp (2001), význam rodinného prostředí spočívá ve formování osobnosti - působí na psychické, tělesné a sociální charakteristiky vývoje dítěte od narození až do dospělosti. Jak dále autor uvádí, rodinu můžeme označit za přirozené prostředí, do něhož se rodíme, a které si předem nevybíráme - avšak jsme dokonale ovlivněni prostředím rodiny. Má za to, že je rodina dokonalým místem pro stimulaci příznivého rozvoje dětí, zázemím, v němž prožívají pocity bezpečí, lásky, přátelství a pochopení. Je to především prostředí prostoupené důvěrnými vztahy lidí, kteří jsou si nejbližší.

Známý americký psycholog Erikson (1993) usoudil, že v poslední čtvrtině prvního roku života jde u dítěte o vytvoření zásadní a základní důvěry v lidi. Z toho vychází i

Matějček (2013) – upozorňuje, že prvotním attachmentem - citovou návazností k někomu „svému“ nabývá dítě citovou jistotu a oporu, která mu je v pozdějším věku základnou k postupnému uvolňování a osamostatňování, a je mu také k důvěře v sebe sama. To má jistě vliv na utváření budoucích vztahů a přátelství. Prekopová se Schweizerovou (2012) vysvětlují, že přátelství předpokládá uvědomování si „já“ a „ty“, a teprve v průběhu života dítě zjišťuje, že „ty“ je jiné v jednání, ve hře, v mluvě, v sebeprosazování – a teprve postupně vnímá: „já jsem já“ a „ty jsi ty“ - a uvědomuje si rozdílnost svých pocitů a pocitů druhého, a tím se vyvíjí i jeho schopnost vcítit se.

S vývojem vztahů jistě souvisí i způsob komunikace, lišící se nutně s věkem a povahou dítěte. *„Jednou z oblíbených metod, jak dosáhnout spolupráce malých dětí, byla hravost místo strohosti. Děti si moc rády hrají. (...) U předškoláka je prakticky jisté, že neodolá tomu, když přimějete neživou věc mluvit. (...) Až budou vaše děti trochu starší, budete vděční za to, že jste je naučili dovednosti prostého podávání informací, protože potom se budete poměrně často nacházet na přijímací stanici. (...) kde se děti naučí, jak mluvit se svými rodiči? Minimálně zčásti z toho, jak hovoří jejich rodiče k nim“* (Faber, Mazlish, 2013, s. 241-242).

Katastrofou ovšem je, když rodina nefunguje. Dítě učící se hlavně nápodobou si přenáší veškeré zvyklosti rodiny do dospělosti, do vlastních vztahů a rodin.

1.2.3 Rodina a její fungování

Na rodinu jistě působí spousta vlivů zvenčí, podle toho, jak se vyvíjí společnost, politika státu i úroveň hmotná. Velkou úlohu má také vzdělání rodičů. Tak jako se historií času proměňovalo postavení rodiny a jejích členů ve společnosti, tak se také představa o dobrém rodičovství historicky mění – a to má automaticky vliv i na stav a

strukturu dnešní rodiny.

„Úhrnná plodnost, tedy průměrný počet dětí narozených jedné ženě během jejího reprodukčního období, se v České republice dlouhodobě snižuje. Úroveň plodnosti se naposledy pohybovala na hranici prosté reprodukce v roce 1980 (2,1 dítěte připadajících na 1 ženu), od té doby klesala až do roku 1999, kdy dosáhla absolutního minima, 1,13 dítěte na 1 ženu. Od roku 2012 se pohybuje okolo 1,45. V roce 2013 dosahovala hodnoty 1,46“ (ÚZIS ČR, 2014, s.14).

To dokládá dnešní trend ménědětných rodin, a také přibývá počet nesezdaných párů a dětí narozených mimo manželství, zvyšuje se věk prvorodiček kvůli kariéře, přibývá neplodnost. A množstvím a běžností stavu se postupem času stanovuje norma.

Nebudu ale nyní rozebírat normativnosti rodiny, protože každá doba nese jiné měřítko. Jiný pohled dokonce udává už i jiný úhel pohledu (medicínský, sociologický, ekonomický apod.) na dobou dané normativnosti.

Dle Střelce (2005) by rodina měla být útočištěm, které má nejdůležitější úkol, a to funkčnost vůči dítěti. Můžeme ji spatřovat ve vnitřních vztazích (respekt, odpovědnost, potřeba soukromí), v pozitivní emoční atmosféře a při vzájemné komunikaci (Střelec, 2005). Střelec též uvádí jako součást funkční rodiny tvořivost, jasně vymezené role, podpora autority ze strany rodinných příslušníků, jasnost komunikace, účinnost při řešení konfliktů - funkční rodina umožňuje samostatnost, zodpovědnost, nezávislost myšlení a hodnocení, podporu, sounáležitost, vzájemnost a v neposlední řadě bezpečí.

Střelec (2005) rozlišuje čtyři pásma funkčnosti rodiny:

- a) funkční rodina – nenarušená, schopná zajistit dítěti dobrý vývoj a prosperitu
- b) problémová rodina – vyskytují se problémy různého charakteru, ale vždycky se vyřeší, neohrožují rodinný systém ani vývoj dítěte
- c) dysfunkční rodina – některé z funkcí rodiny jsou vážně narušeny, bezprostředně

ohrožují rodinu jako celek, vyvstává potřeba pomoci odborníků

d) afunkční rodina – poruchy takového rozsahu, že rodina přestává plnit své základní poslání, dítě je ohroženo. Je nutné hledat řešení mimo rodinu, např. umístění dítěte v náhradní výchovné péči (Střelec, 2005).

Jako poruchu rodiny označujeme takové situace, kdy rodina v různé míře neplní či není schopna plnit jednu a více svých funkcí. Příčiny poruch rodiny jsou objektivní (na vůli rodičů nezávislé), subjektivní (na vůli rodičů závislé) a smíšené.

Na funkčnost rodiny má bezpochyby vliv každý její člen a jeho osobní povaha, genetického vybavení – a jakákoli patologie jednotlivce zásadním způsobem utváří a ovlivňuje charakter celé rodiny. *„K hodnocení kvality emočních prožitků a celkového ladění lze použít dotazník život. spokojenosti J.Fahrenberga a jeho spolupracovníků (Testcentrum Praha). (...) test tvoří 70 otázek, které umožňují posoudit spokojenost klienta v 10 důležitých oblastech jeho života zahrnujících: zdraví, práci a zaměstnání, finanční oblast, bydlení, volnočasové aktivity, manželství a partnerství, sexualitu, vztah k dětem, příbuzným a známým i k sobě samému“* (Vágnerová, 2010, s.400).

V současné době je stále více na rodinu pohlíženo jako na systém, ve kterém dochází k rovnoprávnému naplňování potřeb jejích členů, jak dětí, tak i dospělých. Proto zde stále častěji dochází k otázkám a rozporům, čí práva mají být upřednostňována. Ale to je předmět komunikace a interakce mezi členy rodiny a případné psychosociální pomoci odborníků, kam i VTI patří. K této problematice se vrátím dále v praktické části bakalářské práce.

2 Cíl práce a výzkumné otázky

Cílem bakalářské práce je zmapovat možnosti využití metody VTI v oblasti sociální práce s rodinou. Dílčím cílem je popsat vlastní zkušenosti s metodou VTI v rámci vlastní rodiny.

Pro splnění hlavního a dílčího cíle byla stanovena hlavní výzkumná otázka (HVO) a dílčí výzkumné otázky (DVO).

Hlavní výzkumná otázka:

HVO: Jaké jsou možnosti využití metody VTI při práci s rodinou?

Dílčí výzkumné otázky:

DVO1: Jaké jsou zkušenosti videotrenérů s používáním VTI?

DVO2: Jaký je přínos VTI z pohledu videotrenérů?

3 Metodika a výzkum

3.1 Metody a techniky sběru dat

Pro splnění cílů této práce jsem zvolila kvalitativní výzkum formou dotazování realizací metody polořízeného (polostrukurovaného) rozhovoru se záznamovým archem.

Fundamentálním principem kvalitativního rozhovoru je poskytnout rámec, v němž respondenti mohou vyjádřit svá vlastní porozumění vlastními pojmy (dotazník nebo rozhovor využívající jenom standardizované otázky nutí respondenty, aby vtěsnali svoje vědomosti, zkušenosti a pocity do výzkumníkem stanovených kategorií), ale slabinou polořízeného rozhovoru je to, že neumožňuje výzkumníkovi sledovat témata, která nebyla předvídána před započítím rozhovoru (Žižlavský, 2004).

„Polostrukurovaný rozhovor je metoda, která se vnějšími znaky podobá běžnému rozhovoru. Důraz je kladen na přirozenost a volnost konverzace, nenásilný průběh, čímž se vytváří přirozenější, uvolněnější kontakt mezi tazatelem a dotazovaným. Je charakteristický tím, že je připraven soubor otázek, které budou během výzkumu použity, aniž by předem bylo dáno jejich pevné pořadí. Tazatel může pokládané formulované otázky částečně modifikovat, musí však mít jasno, na jakou otázku hledá odpověď. Zároveň je nutné, aby všechny otázky byly probrány“ (Kutnohorská, 2009, s.176).

Formou dotazování pomocí realizace metody polořízeného rozhovoru jsem

zvolila proto, že mi přišlo nejefektivnější pro získání odpovědí na HVO Jaké jsou možnosti využití metody VTI při práci s rodinou? nechat komunikační partnery volně hovořit. V rámci kvalitativního výzkumu se dá totiž předpokládat, že v odpovědích se mohou vyskytnout i nová témata. Dvěma DVO (Jaké jsou zkušenosti videotrenérů s používáním VTI? a Jaký je přínos VTI z pohledu videotrenérů?) jsem ale konkretizovala směr výzkumu.

Nechtěla jsem komunikační partnery v obsahu jejich hovoru nijak omezovat, ale zároveň jsem k výzkumu potřebovala získat odpovědi z více pohledů. Připravila jsem si záznamové archy pro každého komunikačního partnera, s identifikací dle sociodemografických údajů. Vytvořila jsem 7 otázek tak, aby během položeného rozhovoru pomohly odpovědět na HVO i DVO a splnit tak hlavní cíl bakalářské práce. (Záznamový arch je uveden jako příloha „C“).

3.2 Výzkumný soubor

Pro výzkum v této bakalářské práci jako výzkumný soubor byli vybráni:

- 3 videotrenéři zabývající se VTI, se kterými jsem uskutečnila rozhovory
- a z druhé části já sama se svými 6 dětmi skrze realizaci metody VTI.

3.2.1 Výběr videotrenérů

Jako techniku výběru videotrenérů jsem zvolila kriteriální techniku, jde tedy o záměrný výběr. K dalším technikám záměrného výběru patří např. řetězový výběr

neboli snowball, výběr typického případu, výběr maximální variace, výběr extrémního nebo deviantního případu, homogenní výběr a další (Žižlavský, 2003).

Vybrala jsem 3 videotrenéry podle seznamu videotrenérů na webových stránkách SPINu, kteří byli ochotni spolupracovat. Kritérii pro výběr bylo jejich zaměření se na práci s rodinou a blízkost mému bydlišti – abych zjistila, jaká by byla dostupnost metody VTI při mé potřebě jako klientky, a v jakých situacích rodiny bych se mohla obrátit. Proto jsem vybrala záměrně takové videotrenéry, kteří se věnovali práci s rodinou, ale různého zaměření – tedy pracující s různými cílovými klienty v rodině. Chtěla jsem tím zmapovat situaci skutečné nabídky VTI pro teoretické klienty Středočeského kraje.

3.2.2 Praktická zkušenost s VTI

Ke splnění dílčího cíle výzkumu této bakalářské práce jsou použity videozáznamy v rámci metody VTI týkající se interakce autorky práce a jejích 6 dětí.

Vybrala jsem záměrně vlastní účast na cyklu VTI (tedy kritériální technikou), a to proto, abych mohla popsat z mého pohledu – klientky v rámci VTI – vlastní nepřenosné zkušenosti. Neměla jsem dosud žádnou zkušenost s VTI.

Já sama jsem se o VTI dozvěděla, a s metodou se seznámila až při výkonu praxe na pozici sociálního pracovníka během studia Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Terapeutickou metodu VTI jsem viděla v „akci“ v azylovém domě (AD) v Praze jako sekvenční systematickou práci na interakci mezi matkou a dítětem. Byla jsem přítomna celému procesu a některé kroky jsem si mohla s videotrenérem i vyzkoušet (analýzu, zpětnovazebný rozhovor a další plánování). Nastudovala jsem teorii VTI, také od SPINu: „Etický kodex pracovníka, který používá

při své práci s klienty jako metodu intervence videotrénink interakcí“ (viz. příloha „D“). Abych ale mohla celistvist metody VTI opravdu pochopit a vžít se i do pocitů klienta (jak to bude na mne působit, jak se budu cítit já a třeba i mé děti, jak budou reagovat, jak budu reagovat já, zda bude něco jiného než popisuje teorie, jaké myšlenky mne napadnou...), bylo zapotřebí mít vlastní zkušenost s VTI.

Využila jsem toho, že během výkonu odborné praxe během studia na ZSF JCU v ČB jsem se s VTI seznámila s videotrenérkou Lenkou Stárkovou, DiS., u které jsem mohla vidět práci s VTI. O volbě tématu mé bakalářské práce jsem jí tehdy řekla, a ona mi ochotně nabídla pomoc s realizací výzkumu ohledně využití metody VTI v mé rodině.

3.3 Etika sběru dat

Před vlastním výzkumem jsem se vzdělávala v obecné etice pro pomáhající profese, a s komunikačními partnerkami i vlastní rodinou jednala tak, jak doporučuje Miovský (2006): dopředu zřetelně a jasně informovat respondenty o cílech a účelech výzkumu, a uskutečnit vše až po jejich odsouhlasení, zaručit anonymitu a veškerá etická pravidla vztahující se na účastníky výzkumného šetření.

Pro zachování etického pravidla o ochraně soukromí jsem videotrenéry označila VT-1, VT-2, VT-3. Videonahrávku jsem vybrala ze série cílené zábavy a neutrální půdy - a při popisu videonahrávky se vyhýbám oslovení dětí a používám D-1, D-2, D-3, D-4, D-5, D-6. Ač jsou to mé děti a na videonahrávce osobně figurují, mají takto určitě lepší pocit.

3.4 Realizace výzkumu

3.4.1 Polořízené rozhovory

Při vlastním výzkumu jsem se kritérii polořízeného rozhovoru řídila. Nechala jsem komunikační partnerky volně hovořit, a souběžně jsem si potřebné údaje zapisovala a nahrávala na diktafon. Poskytly mi tak širší důležité informace, které posloužily ke komplexnějšímu pochopení souvislostí a vazeb zkoumaného tématu. V záznamovém archu jsem měla dotazy na sociodemografické údaje a 7 otázek, které směřovaly ke sběru dat nutných k cíli práce a zodpovězení výzkumných otázek. Pokud se komunikační partnerka konkrétnímu tématu sama spontánně nepřiblížila, položila jsem jí vynechanou otázku, abych měla odpovědi na všechna žadaná témata. Otázky tak byly na místě zodpovídaný sice ne ve striktním pořadí připraveném na záznamovém archu, ale všechny údaje pečlivě zapsány, abych je později utřídila, zkompletovala a zpracovala. Spontánností na místě jsem měla zaručeno, že odpovědi budou bez předsudků s cílem nějak působit – a tudíž jsou relevantní.

S komunikačními partnerkami jsem vedla rozhovory na místě dle dohody (u nich na pracovišti) a u jedné komunikační partnerky jsme se dohodly u mne doma (vzhledem k její zakázce u klienta situované nedaleko mému bydlišti). Rozhovory trvaly každý 60 - 90 minut a zaznamenávala jsem je na diktafon a dělala jsem si poznámky do záznamového archu. S některými komunikačními partnerkami jsem se sešla dvakrát, a to v případě, že vzhledem k časovému omezení jsme nestihly projednat celou problematiku v prvním termínu. Sběr dat byl proveden v srpnu 2014. Výsledky rozhovorů uvedu v dalších kapitolách.

3.4.2 Využití VTI v mé rodině

Jak už jsem uvedla, poprosila jsem své děti a videotrenérku Lenku Stárkovou o spolupráci se mnou na využití metody VTI při komunikaci s mými dětmi. Vysvětlila jsem jim účel a cíl výzkumu a důležitost mé osobní zkušenosti s VTI. Po vzájemném odsouhlasení videotrenérka natočila 3 sekvence z běžného života mé rodiny, s plným obsahem metody VTI – tj. s rozbohem a zpětnovazebným rozhovorem. Setkání byla během dubna 2014 v herně pro děti na pracovišti videotrenérky. Sešli jsme se všichni 3x v týdenních odstupech. Na každém setkání proběhlo natáčení, editace videonahrávky i společný rozhovor a plán další práce. 18.4. 2014 jsme se věnovali vzájemnému očnímu kontaktu mezi mnou a dětmi. Podruhé - 25.4. jsem pracovala na dodržování pravidel a určených rolí dětí během dohodnutého úkolu. A třetí setkání bylo 29.4. - ohledně strategie rozmístění dětí při kolektivní hře. Vzhledem k vhodnosti zachování co největšího soukromí přikládám na DVD v příloze „E“ jen tuto poslední vybranou videonahrávku). Ve výsledcích uvedu podrobněji rozborů všech videonahrávek.

3.5 Metoda vyhodnocování dat

K základním metodám šetření dat u kvalitativní strategie patří technika dotazování, pozorování a metoda studia artefaktů (Žižlavský, 2003).

Pečlivě zapsané údaje z mých setkání s vybranými videotrenéry - postřehy z rozhovorů i záznamy z polořízených rozhovorů jsem pečlivě zapisovala, doma později

utřídila, zkompletovala a zpracovala. Analýzou a zpracováním zápisků z polořízených rozhovorů jsem dospěla k výsledkům, které pro lepší přehlednost budu uvádět v názorných schématech a tabulkách nebo přímých odpovědích. Pro interpretaci a analýzu zjištěných dat pomocí techniky rozhovorů zaznamenaných na diktafon, jsem zvolila doslovnou transkripci. Snažila jsem se zachovávat neutrální postoj k dané problematice.

Vyhodnocování dat videonahrávek bylo prováděno během metody VTI při fázi analýzy nahrávky a zěptnovazebného rozhovoru. Technikou pozorování během procesu VTI jsem dospěla k osobním zkušenostem a názorům, které popíši podrobně ve výsledcích.

K limitům kvalitativního výzkumu patří zejména omezený čas a nevýhodou kvalitativního výzkumu také je, že získané poznatky nemusí být zobecnitelné na celou populaci nebo pro jiné prostředí (Hendl, 2008).

Částečným limitem mého výzkumu může být i to, že dotazované videotrenérky při odpovědích vycházejí zejména z vlastních zkušeností a následně z informací získaných od svých klientů. Limitem tohoto výzkumu byly také nepříliš velké zkušenosti výzkumníka a rozhovor pouze se třemi videotrenéry, ale zvýšením počtu komunikačních partnerů by vzhledem k sociodemografickým údajům a počtu videotrenérů v kraji mohla utrpět jejich anonymita.

4 Výsledky

4.1 Výsledky rozhovorů s videotrenéry

V úvodní části všech rozhovorů s vybranými videotrenéry jsem se ptala na sociodemografické údaje. Do záznamového archu jsem poznamenala jejich věk, pohlaví, vzdělání, délku praxe v pomáhající profesi a délku praxe s VTI. Pro přehlednost uvádím v následující tabulce:

Tabulka 1: Identifikační údaje komunikačních partnerů

	věk	pohlaví	vzdělání	délka praxe v pom.profesi	délka praxe s VTI
1.videotrenér (VT-1)	42 let	žena	VŠ	10 let	5 let
2.videotrenér (VT-2)	38 let	žena	VŠ	8 let	3 roky
3.videotrenér (VT-3)	49 let	žena	VŠ	20 let	10 let

(zdroj: vlastní výzkum)

Hlavní část rozhovorů s komunikačními partnerkami byla věnovaná otázkám směřujících k jejich praxi s metodou VTI při práci s rodinou.

Rozhovor s videotrenérkou VT-1: Hovořila nadšeně o svém zaměstnání v AD. Jako videotrenérka pracuje s matkami a dětmi, učí je vzájemným pozitivním vzbábám skrze hry a novým modelům komunikace. Na otázku, jaké jsou její zkušenosti s VTI při práci

s rodinou – VT-1 odpověděla: „Zabývám podporou vztahů v rodině, nejčastěji mezi matkou a dítětem, např. attachmentem matky a dítěte po nechtěném těhotenství - zde je důležité pochopení řeči těla dítěte a vnímání matkou jeho jemných signálů. VTI hodně pomáhá při hledání nových cest z problémů s výchovou např. v dospívání - při problémové komunikaci mezi rodiči a dětmi i mezi sourozenci. Mám zkušenost i s podporou zvládnutí emocí při adaptaci dítěte v rodině po osvojení a zároveň u dospělých správné přijetí role rodiče. Často také pomocí VTI najdeme rozklíčování situací majících vliv na opožděný/zamrzlý vývoj dítěte – např. žárlení na nově narozeného sourozence. Zde pomáhá právě podpora vlídné komunikace se starším dítětem a intenzivním mazlením s ním předcházet prohloubení pocitu odstrčenosti.“

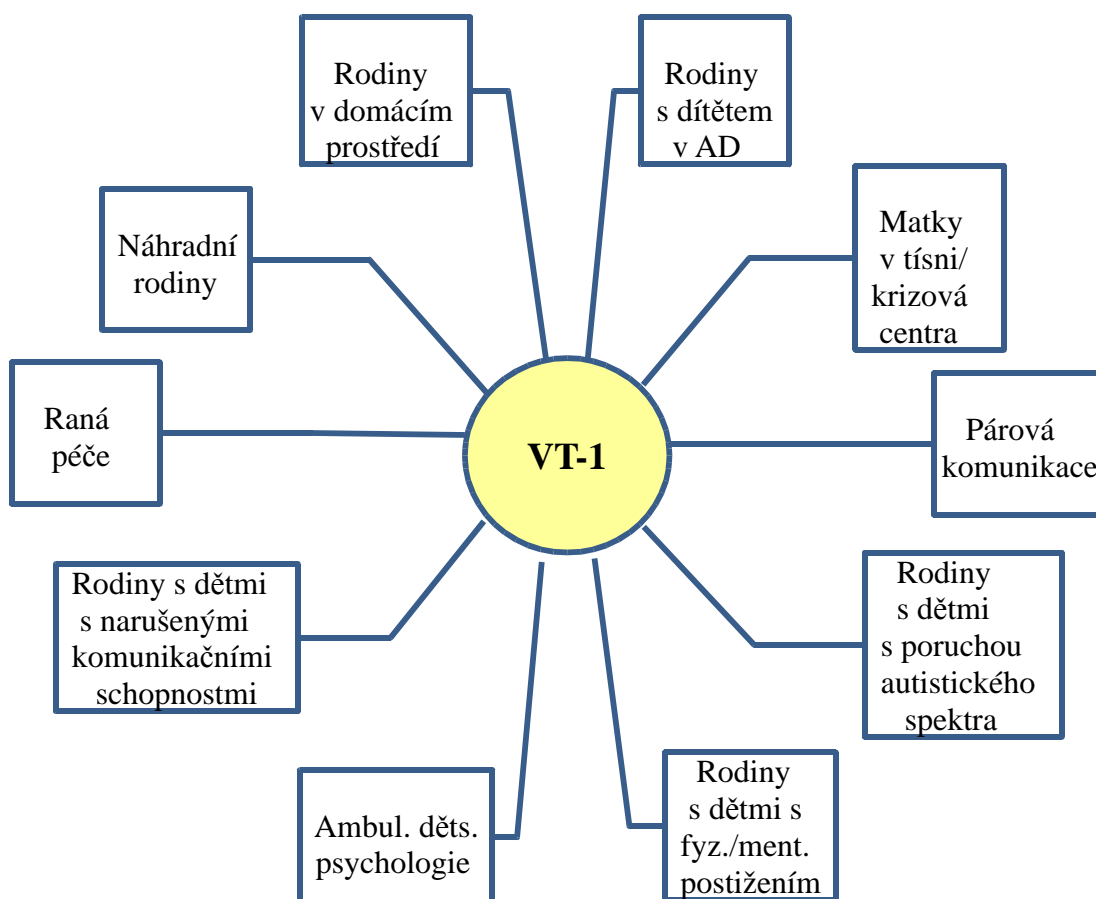
Rozhovor s videotrenérkou VT-2: Pracuje s metodou VTI v soukromé MŠ a její zakázkou jsou převážně sociální vztahy mezi dětmi, prevence šikany, adaptace na kolektiv a nové prostředí, nebo i logopedie (zde prý je často prvotní projev kousání). Sdělila i osobní zkušenost s VTI při rané péči, znakování s miminko a malými dětmi. „Je důležitá komunikace již s malým dítětem s postižením, vnímání jeho iniciativy. Velmi ráda pracuji i u rodiček s laktací psychózou nebo poporodními depresemi, kde VTI pomáhá novopečené mamince navázat zásadní kladný prvotní vztah s dítětem. Skrze kmenové klienty v MŠ se stávám pomocníkem v jejich rodině pak i u starších sourozenců – u poruch soustředění a učení, u kleptomanií atd.“

Rozhovor s videotrenérkou VT-3: Zaměřuje se na práci s rodinami, ve kterých je spolužijící senior. Její zkušenosti jsou s vícegeneračními rodinami. „Moje práce zprvu probíhá mezi seniorem a hlavním ošetřovatelem, spíše jako podpora a prevence syndromu vyhoření. Všimla jsem si ale, že obzvláště starší senioři vnímají mou přítomnost spíše jako rušení jejich klidu. Zde by měla být rovnováha mezi pomocí seniorovi a pomocí ošetřovateli. Mladší aktivní senioři naopak VTI vítají, zapojují se do budování vztahů s vnoučaty, pomáhají jejich rodičům s výchovou a případné mezigenerační střety pomáháme řešit pomocí hledání kompromisů a nových

komunikačních modelů mezi členy rodiny. Mám také zkušenost s odstraňováním zlovyků a prevencí zakořenění špatných návyků, VTI používám i jako podpůrnou metodu k léčbě závislostí a poruch chování. A je naprosto úžasný při práci na sebevědomí a osobním růstu, na rozvoji dobrých vztahů. Třeba ráda pomáhám i v domovech pro seniory při navazování vztahů nově příchozího mezi nové vrstevníky, mnohdy i s personálem spolupracuji na zlepšení komunikace s ním i se členy rodiny.“

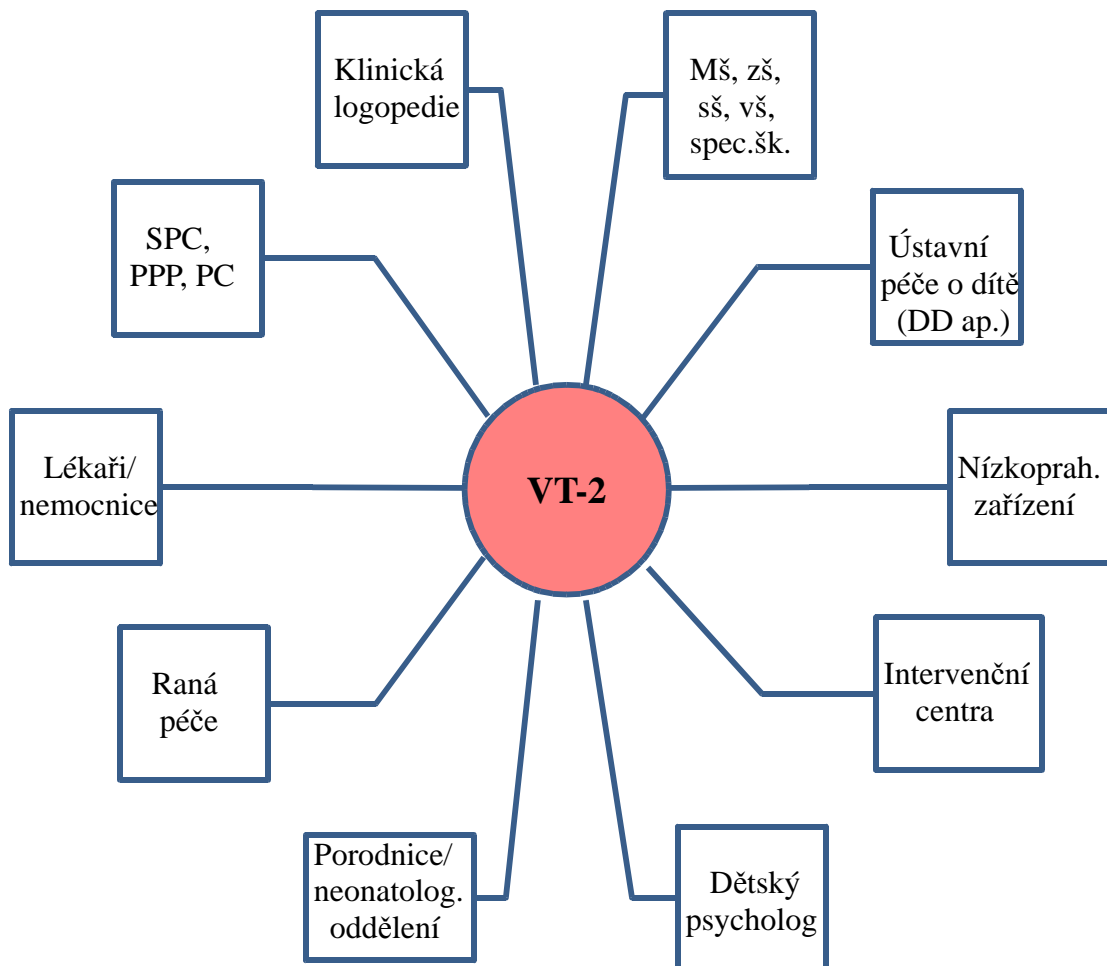
Odpovědi komunikačních partnerek na otázku: V jakých oblastech se dá podle Vašeho názoru VTI použít při práci s rodinou? - jsem pro přehlednost zpracovala do 3 následujících schémat.

Schéma 1: Možnosti aplikace metody u rodin dle VT-1

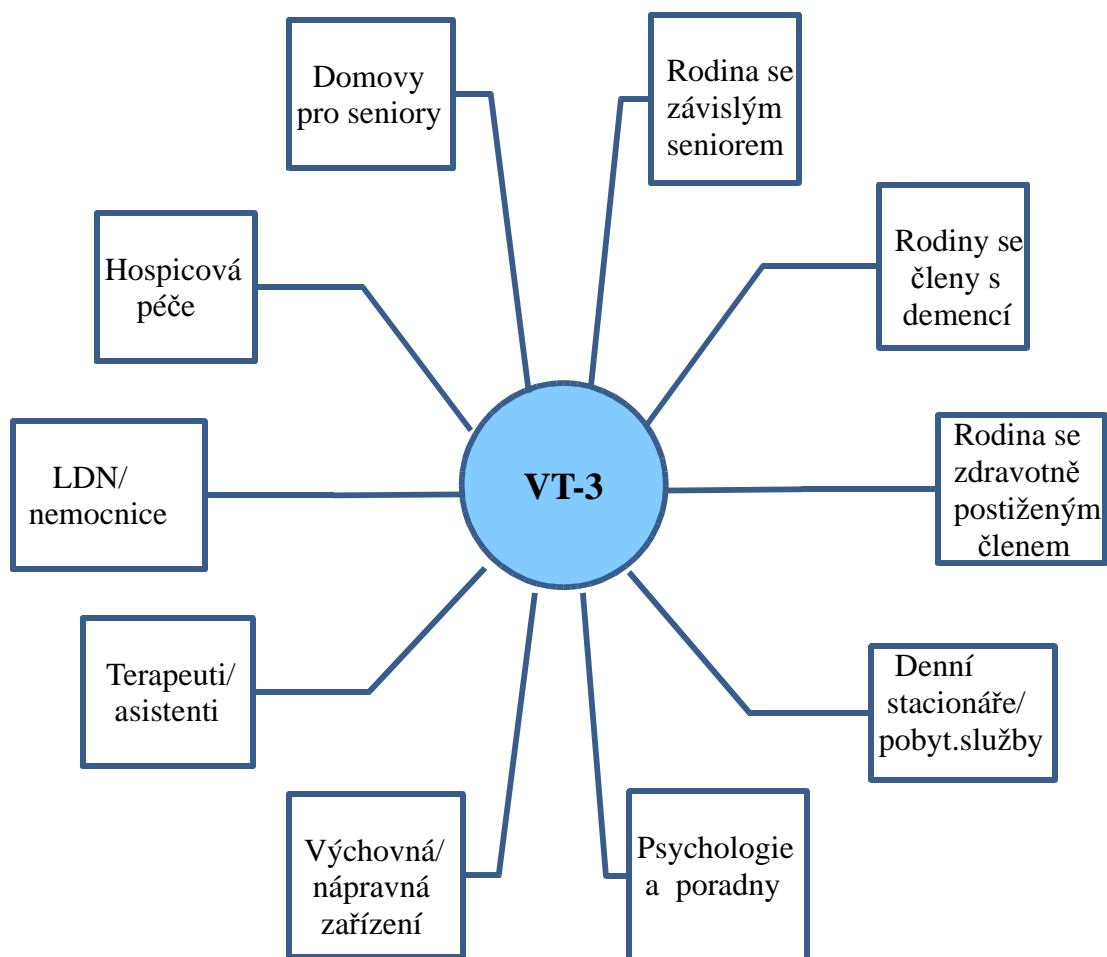
(zdroj: vlastní výzkum)

Schéma 2: Možnosti aplikace metody u rodin dle VT-2

(zdroj: vlastní výzkum)

Schéma 3: Možnosti aplikace metody u rodin dle VT-3

(zdroj: vlastní výzkum)

Další dvě tabulky na následující stránce znázorní odpovědi komunikačních partnerek na otázku:

V čem spatřujete přínos metody VTI při práci s rodinou?

Jaký je přínos pro klienty?

Tabulka 2: **V čem spatřují přínos metody VTI videotrenéři**

VT-1	<i>„(...)videonahrávka zachytí momenty, které si matka neuvědomí během aktivní činnosti s dítětem, např. neverbální komunikaci, která pomohla složitou situaci samovolně posunout k pozitivnímu řešení nebo i napovrch skryté spouštěcí momenty k latentně narůstajícímu vzteku a agresi dítěte (...)“</i>
VT-2	<i>„(...) v úzké spolupráci odborníka /lékaře, terapeuta, pedagoga/, rodičů a videotrenéra s dítětem v pravidelném kontaktu během terapie, terá tak probíhá mnohem rychleji a účinněji (...)“</i>
VT-3	<i>„(...) úžasná podpora rodiny a prevence syndromu vyhoření (...) pomoc skrze řeč těla - tato neverbální komunikace vypovídá o projevu a pocitech více než slova (...) zlepšení vztahů, které se zdají být i beznadějně, ve slepých uličkách. “</i>

(zdroj: vlastní výzkum)

Tabulka 3: **Přínos VTI pro klienty**

VT-1	<i>„Klientky hodnotí zpětně tuto terapii velice kladně, samy vidí své pokroky mezi první a poslední nahrávkou. Obdivují uvědomění si sebe a uzdravení sebevědomí skrze zvládnuté kompetence rodiče. Bývají potom na sebe až neskutečně hrdé a dostávají obrovskou sílu k dalším sociálněprávním postupům i dalším výchovným krokům směrem k dětem...“</i>
VT-2	<i>„Klienti ji hodnotí velice kladně. Oceňují především systematickou práci na soužití dětí v kolektivu, na prevenci šikany... a v případě odhalení zdravotní odchylky od normálu i jako včasnou léčbu bez prohlubujícího se defektu dítěte díky včasnému vyhledání odborné pomoci...“</i>
VT-3	<i>„Ošetřující členové rodiny vítají takovou zpětnovazebnou podporu. Od seniorů vysokého stáří to bylo někdy vnímáno spíše jako rušení. Vítají ji ovšem mladší senioři – poměrně rychle a nenásilně se jim prý vrací kvalita vztahů a</i>

prožívání, a tím i smysluplná role prarodiče v rodině. “

(zdroj: vlastní výzkum)

V závěrečné části rozhovoru mi schodně dvě komunikační partnerky sdělily, že takto pozitivně vnímaly i samy sebe, když byly kdysi také klientkami VTI – byly tedy doporučeny odborníky. Prvotně skrze studium sociální práce poznala metodu jedna komunikační partnerka. Všechny tři se tedy dostaly k VTI skrze třetí osobu. To mi navodilo nové téma, abych se cíleně zeptala, jaká je situace u jejich klientů – Jak se o jejich službách klienti dozvědí? Zda jsou klienti k nim doporučováni jen z odborných míst? Jaká je podle jejich názoru informovanost laické veřejnosti o VTI? Dostala jsem odpovědi – a ty jsem už pro jejich spíše doplňkový účel zpracovala do jedné tabulky.

Tabulka 4: Informovanost klientů o metodě VTI

Jak se o Vašich službách klienti dozvědí?	Jsou klienti k Vám posíláni jen z odborných míst?	Jaká je podle Vašeho názoru informovanost laické veřejnosti o VTI?
VT-1 <i>„V AD všechny klientky o VTI slyší poprvé od své klíčové soc. pracovnice. Na počátku spolupráce ani nevědí, k čemu se dá metoda využít a cíl objevují -formulují až po 2.setkání.“</i>	<i>„ANO“</i>	<i>„V mé klientele je většina z AD a jejich osobní informovanost je na začátku nulová. A v mém okolí to spatřuji úplně stejně. Lidé nechápou, co to za práci vlastně dělám...“</i>
VT-2 <i>„Mám smlouvu v mš. O mých službách se rodiče dozvídají buď od učitelek nebo přímo z webu školy.“</i>	<i>„Z větší části ANO, protože doporučení od kamarádů mi rodiče sdělují málokdy. A to případně zase je jen z okolí mš.“</i>	<i>„Musím ji hodnotit jako nízkou, téměř žádnou, protože např. stále se prý okolí rodičů diví, jak rychle jejich dítě postupuje v logopedii a vůbec nechápou způsob této práce.“</i>
VT-3 <i>„Já většinou docházím do rodin, které si braly seniora domů z LDN a buď ošetřovatelkou nebo sociál. pracovníci jim byl dán</i>	<i>„Ano, jednoznačně“</i>	<i>„Ohodnotím to tak, že laická veřejnost je na tom mnohem hůře než odborná – a i tam je úroveň nízká, protože ne všechna zařízení</i>

kontakt na mne. “

užívají VTI a vědí o něm. “

(zdroj: vlastní výzkum)

4.2 Výsledky videonahrávek

Jako u první části výzkumného souboru (u videotrenérek), tak i u tohoto souboru (já s vlastními dětmi) přiblížím v tabulce naše sociodemografické údaje.

Tabulka 5: **Vlastní rodina**

	pohlaví	věk	studovaná škola
matka dětí (já)	žena	37 let	VŠ
1.dítě (D-1)	žena	16 let	SŠ
2.dítě (D-2)	žena	15 let (za 2 měs.)	ZŠ
3.dítě (D-3)	muž	13 let	ZŠ
4.dítě (D-4)	muž	9 let	ZŠ
5.dítě (D-5)	žena	7 let	ZŠ
6.dítě (D-6)	muž	3 roky	--

(zdroj: vlastní výzkum)

Před prvním natáčením jsem měla trošku obavy, jak to vezmou děti – nechat se někde natáčet - ale o všem jsem s nimi promluvila a i vysvětlila jim účel. Jak je znám, očekávala jsem trochu to, že budou souhlasit, protože mé děti jsou spontánní, vstřícné a ty menší vzhledem k věku berou konání i jako hru. Neměla jsem s nimi nakonec nejmenší problém. Dokonce řekly: „Mami, my máme rády takovéhle akce s Tebou.“ (Často vystupovaly v pěveckém sboru, který jsem založila a zúčastňovaly se hudebních táborů a výtvarných dílen, které jsem vedla.).

Průběh prvního setkání a natáčení 18.4.2014, herna na pracovišti Lenky Stárkové.

Po společném přivítání a krátkém rozhovoru z nás všech napětí opadlo, protože videotrenérka měla velmi příjemné vystupování s prvky spontánnosti. Domluvila jsem se s ní, že napoprvé se budeme zaměřovat na oční kontakt mezi mnou a dětmi. A jak se děti zabraly mezitím do své zábavy, všimla jsem si, že videotrenérka ztichla a zapnula nenápadně kameru. Z mého pohledu mi velmi vyhovovalo, že videotrenérka během natáčení vůbec nezasahovala do děje, který se odvíjel mezi mnou a dětmi. Nechala nám opravdu kompletní náš přirozený prostor. Začali jsme si vymýšlet nějakou činnost. Po chvíli diskutování jsme se nakonec domluvili na tom, že zkusíme společně nacvičit hudebně-dramatickou scénku, kterou děti hned po příchodu objevily v knížce na stole. Obzvláště D-3 projevilo radost velmi výrazně a hned si zabíralo svoji divadelní postavu pro sebe. Vznikl kvůli tomu na chvíli konflikt (napadalo mne, že se chovají tak, jak je znám), ale já jsem včas zasáhla a navrhla rozpočítávací hru „kámen-nůžky-papír.“ Za kamerou se ozvalo: „Výborně!“, a po zahájení divadla se za chvíli kamera vypnula. 10 minut bylo natočeno a my jsme s videotrenérkou využily toho, že děti pokračovaly v divadelní hře – a pustily jsme videonahrávku na televizi k analýze.

Videotrenérka začala poukázáním na to, jak se děti nebojí a umí se samy zabavit. *„Podívejte, tady se na Vás D-5 očkem podívalo a protože se vaše oči setkaly a cosi vyslaly, dostalo D-5 impuls, že je to dovoleno...Tady ten kousek ještě schválně vrátím a zpomalím - a podívejte se, jak tuto informaci od Vás okamžitě předalo všem ostatním dětem. Jste krásně sehraní!“* Pochválila mne taky, že děti oslovuji často jmény a že je vidět, že to dělám i doma – protože poukázala i na to, že tak hovoří spontánně i děti mezi sebou. Vše jsem si zapsala a domluvila jsem se na termín za týden. D-2 si zamluvilo, že příští obsah „návštěvy“ osobně zapíše.

Druhý kontakt proběhl za týden, 25.4., na stejném místě. Na začátku setkání, hned jak se rozběhla kamera, jsem rozdala domácí úkoly ze školy, že si je děti vypracují. D-1, které domácí úkol nemělo, se nabídlo, že zapíše poznámky z tohoto setkání, co právě

děláme... Já jsem přikývla a nic zvláštního jsem nepostřehla, až po chvíli. D-2 sedí s rukama založenýma a „stávkuje“. Ptám se, co se stalo? „*Nic nemá cenu! Nic!*“ Ptám se znova, zda mi může říct, co se děje? „*Nic.*“ Poznala jsem, že je tam nějaká bariéra. D-2 se tiše rozplakalo. Podívala jsem se na videotrenérku, měla již dávno kameru vypnutou na kolenu (vzpomněla jsem si z teorie, že VTI je založen na kladných událostech a kompromitující události včetně pláče se nezaznamenávají. Ted jsem to pochopila.) Videotrenérka byla úžasná. Povídá: „*Já tady vidím, že Tě něco mrzí. A vidím také maminku, která se Tě ptá, co se děje, mrzí ji to – a také by Ti chtěla pomoci. Už jste mrzutí dva a ve vaší situaci bych já také byla. Zkusíš se teď zhluboka nadechnout a zkusit mi popsát, co se stalo a co cítíš?*“ ... D-2: „*Minule se dohodlo, že budu zapisovat já.*“ O této situaci jsme si ještě chvíli společně my tři povídali a videotrenérka podala informaci, že v pubertě je 200x více emocí než v premenstruačním syndromu – a že bychom my „dospěláci“ neměli zapomínat na tyto emoce v momentě křivd, což sebrání role, na kterou se celý týden D-2 těšilo, bylo. .. Byla pravda, že jsem si to nepamatovala a nebylo to schválně, ale velké poučení jsem si vzala z toho, jak jednala a co poradila videotrenérka: Pojmenovat emoce moje i dítěte, ale taktně, aby se nevybouřily jsetě víc („vidím, že tě to mrzí“ je vždy lepší než „vidím, že pláčeš“, protože to vždy vzbudí další vlnu lítostivosti). Postavila naše obě strany do lepšího světla, a konflikt se rozplynul na pojmenování situace, odpuštění, a na společném vytvoření návrhu pro příští setkání. Videotrenérka nám pustila ten videozáznam ze samého začátku setkání a pochválila, jak si děti podávají pomůcky a našla se i chvilka, kdy krásně fungovala vzájemná pomoc mezi dětmi, právě od D-2 k D-5. Vypíchnutím této situace, myslím, si D-2 uložilo pozitivní vzorec jednání – situace pojmenovat a řešit, tak jako to dokázalo na videu.

Třetí natáčení bylo o necelý týden později, 29.4., tamtéž, D-1 chybí (školní akce)
Děti se už cestou domluvily, že vyrobíme z papíru skákající žabičky a uděláme s nimi

závod. Přivítali jsme se s videotrenérkou a děti jí hned záměr líčily. Kamera se rozběhla a děti se zabraly i se mnou do výroby zvířátek z papíru a užívaly si to neomezeně, povídaly si mezi sebou i se mnou... nic nového. Veselost, švitoření, radost ze skládačky, první „žabí závody“, komentáře, ... Během této chvíle natáčení se mi vracela stále myšlenka a otázky: K čemu to dnes asi je dobré? Je VTI tedy jen pro problémové situace? Člověk když má zkušenost a sebereflexi, tak přeci nepotřebuje „sledovat“ kamerou ..., apod. A pak hned zase ta protiřečící si myšlenka: A co když pak na obrazovce objevím něco, co jsem během probíhajícího děje nepostřehla? Vzpomněla jsem si na minulé setkání – a už jsem se těšila na rozbor.

Videotrenérka mi provedla důkladný rozbor nahrávky (zatímco si děti dál hrály, přece jen by asi příliš rušily rozbor, smály by se a braly by to jen jako zábavný záznam z kulturní akce). Zastavovala různé sekvence a vracely jsme se k některým místům ve zpomaleném tempu. Odhalovalo to úžasné psychologické momenty. Videotrenérka je vypíchla, pochválila...když jsem něco poznala a okomentovala sama, potvrdila a podpořila správné postřehy. Viděla jsem např. odpověď D-6 na mou neverbální komunikaci, na mou mimiku, pohyby, úsměv...a jak na to reagovalo a aktivovalo další činnosti. D-6 mne vtahovalo do svého děje a své role, smálo se a radostně si užívalo hry - soutěže právě vyrobených papírových žabiček ve skoku do dálky. Jak jsem si užívala tyto chvíle štěstí a povedených situací, o to jasněji jsem pocítila jakoukoli nuanci jiné atmosféry a ihned se mi nabízela i řešení! Napadlo mne během sledování záznamu, že bych mohla příště pamatovat na strategičtější rozložení dětí kolem mne, nemít někoho po své levé ruce a v pozici ještě trochu zadnější než jsem já sama (mimo můj hlavní zorný úhel). Možná se tato pozice stala spontánně v průběhu výroby zvířátek postupným běžným pohybem a posouváním se po koberci, možná ale i dětsky podvědomým. D-4 se mi takto posunulo - a až na nahrávce jsem podle jeho mimiky a dalších signálů poznala, že samo se sebou už chvíli „bojovalo“, snažilo se mne i jakoby chytit za ruku a možná si chtělo říci i o pomoc, ale nenašlo odvahy. Já v daný moment

byla vždy o půl vteřiny rychlejší a ve chvíli jeho rozhodnutí byla již otočená na druhou stranu k ostatním dětem. V tomto nestrategickém a „mrtvém“ zorném poli jsem ho ani nemohla vidět. A ono možná čím víc se stydělo, tím víc se posouvalo dozadu, proto se zmiňuji, že možná i podvědomě - mluvíc řečí těla. Na toto si dávám od té doby pozor. To je pro mne veliké plus! A z této nahrávky jsem si i skrze nezávislý rozbor videotrenérky potvrdila, že jinak většina situací, kterými jsem záměrně a cíleně vedla aktivitu a pozornost dětem, se mi dařila vcelku vyváženě a rovnocenně. Byla jsem pochválena za oslovování dětí, oční i fyzický kontakt, za motivaci a pochvaly dětí, i za tempo a dynamiku činnosti. To mne posílilo nejen jako matku, ale i jako kantorku.

5 Diskuse

Ve své bakalářské práci jsem zjišťovala, jaké jsou možnosti využití metody VTI při práci s rodinou, jaký přínos metody videotrenéři ze svého pohledu vidí a zároveň jaké jsou zkušenosti videotrenérů s používáním metody VTI.

K dosažení těchto cílů jsem zvolila rozhovor s videotrenéry a také videozáznamy týkající se interakce mezi mnou a mými dětmi. Proto i diskusi rozdělím do kapitol podle těchto dvou výzkumných souborů.

5.1 Diskuse k rozhovorům s videotrenéry

Výzkumným souborem byly videotrenérky, které se zabývají sociální prací s rodinou, s člověkem od narození po vysoké stáří. Polostrukturovaný rozhovor jsem vedla s každou komunikační partnerkou zvlášť, seznámila jsem je s obsahem i účelem výzkumu a nechala jsem je nejprve volně hovořit o sobě a svých zkušenostech. Abych získala všechny okruhy potřebné k výzkumu, na konkrétní otázky připravené v záznamovém archu jsem se doptala přímo otázkou, pokud se komunikační partnerka zkoumaného tématu nedotkla.

Z rozhovorů na začátku spontánně vyplynulo, že samy videotrenérky se k této práci dostaly zprostředkovaně – skrze studium na škole nebo skrze sebe jako klienta, kterého doporučil nějaký odborník. (Tak to bylo i u mě.) Dalším důkazem mi byly i náslechy VTI v rámci výkonu praxe při studiu této školy – i zde klientky hovořily o tom, že nebýt v AD s nabídkou individuálního plánu mj. s VTI, tuto metodu neznaly. To mi

potvrdilo, že se o metodě v běžném životě skoro neví a metoda se využívá více v zařízeních než doma. Tento poznatek utvrzuje i odborná literatura: „U počátku VTI stála snaha o změnu v nabídce sociálních služeb, snaha o změnu přístupu k rodině, snaha o aktivní participaci rodičů na změně, snaha o rozvoj zplnomocňujících přístupů namísto kontroly a ukládání opatření. (...) Velký význam mělo také vrátit pomoc do prostředí, ve kterém se problém nebo potíže nejen projevují, ale i udržují a využít tohoto prostředí pro změnu. Zřetelně se ukázalo, že tento způsob práce pomáhá i rodičům samým, v jejich vlastním vývoji i v rozvoji vztahů v rámci společenství, kde rodina žije. Tuto eko-sociální dimenzi považujeme za velmi důležitou, zatím však ne vždy a plně využívanou. Ta zůstává velkou a stále nenaplněnou výzvou především pro oblast sociální práce“ (Beaufortová, 2004, s.9-10). Informovanost veřejnosti je tedy malá, a přitom záběr sociální práce s rodinou tak široký! Domnívám se, že videotrenéři sami mají jasnou představu o tom, kde a jak se dá rodině pomoci a své služby jistě nabízejí – ale klienti tuto paletu z úhlu běžného života rodiny nevidí a neznají. Řekla bych, že propagace metody není asi dostatečná, není dána na vědomí dostupnými prostředky, není v povědomí společnosti a mnohdy je nedůvěra nebo neznalost dokonce i na straně odborníků – sociálních pracovníků. Boková (2008, kap.2) dělala výzkum ohledně VTI v AD: „Při přípravě tohoto materiálu (na začátku roku 2006) bylo provedeno dotazníkové šetření v AD domech v ČR. Bylo osloveno celkem 57 AD, dotazník zaslalo zpět 27 institucí. Výsledky šetření: 1) metoda je využívána v 11 zařízeních. 2) v 16 AD metodu nevyužívají, ve třech případech proto, že o ní nevědí, v naprosté většině (11 odpovědí) však zejména kvůli časové a finanční náročnosti výcviku. V jednom případě mají pochybnosti o užitečnosti metody, ve třech případech nemá nikdo z pracovníků zájem o práci s touto metodou (...).“ A jako další problém já vidím v tom, že VTI se u nás pohybuje sice v sociální sféře, ale spíše jako „doplňek“ sociálních služeb než jako odborně respektovaná samostatná pomoc. Tento argument mám podložený vlastní úvahou z doby účasti na praxi tím, že např. ženy v AD tuto pomoc v rámci svého

individuálního plánu (IP) s klíčovým pracovníkem využily, byla pro jejich rodiny a integraci zásadní, pomohla jim postavit se na vlastní nohy a zažívat zase kvalitní život. Ale kdyby si prý musely tuto terapii platit samy, odmítly by ji, protože v době krize a pobytu v AD – vlastně v době, kdy tuto pomoc nejvíce potřebují – by na ni prostě neměly. Proto, myslím, i nadále bude asi převažovat tento model: bohužel s návratem do domácího prostředí se i zvyšuje riziko toho, že staré návyky se v prostředí, kde vznikly, zase vrátí. A lidé doma tuto metodu VTI nevyhledají z ekonomických důvodů. Přitom počátky metody v Nizozemí stály na aplikaci v domácím prostředí, a právě v něm bývá VTI i nejvíce efektivní.

V záznamovém archu jsem měla otázky na zásadní cíl tohoto výzkumu, a to, jaké jsou možnosti využití metody VTI při práci s rodinou. U každé komunikační partnerky bylo vidět, jaké oblasti sociální práce s rodinou se věnuje, odpovědi se lišily právě jejich zaměřením na problematiku a klientelu. Zpracovala jsem je do grafických znázornění, a zde je velmi patrné, která se věnovala institutům, školství, sociálním službám, ústavům, disabilitě, seniorům, dětem apod., přesto se některé oblasti v rámci potřeb rodiny prolínaly a opakovaly. Komunikační partnerka VT-1 mi přímo řekla: *„VTI je empirická metoda naroubovaná na okolí a dá se využít vlastně všude tam, kde jsou lidé, ...všude, kde komunikují již dva lidé...“* V životě člověka je komunikace s okolím na prvním místě, a potřeba se nejen dorozumět, ale i být vnímán je i součástí vnímání sebe sama a své role v životě. Psychické potřeby a především jejich uspokojování, jsou důležitým předpokladem toho, co a jak bude dítě prožívat a jak bude reagovat. *„Uvědomme si, že komunikace znamená spojení. Rozvíjet musíme nejen vyjadřovací schopnosti, ale také ochotu věnovat sluch druhým... I když je komunikace prostřednictvím řeči a slov v mezilidském styku zásadní, nelze opomenout význam sdělování a příjmu informací neverbálních – sdělení beze slov, řeči našich těl. V porovnání s řečí slov jde o „starší abecedu“. Neverbální projevy mnohdy prozrazují víc*

než slova, poodhalí to, co slovní sdělení zamlčují, zkreslují či překrývají bezobsažným balastem“ (Štěpaník, 2007, s.27).

Další podle mne důležitý postřeh vidím z reflexe od komunikačních partnerek i z mých postřehů při výkonu praxe při studiu, a to v tom, že mnoho klientů a oblastí, kde se VTI při sociální práci s rodinou užívá, má prvotní problém v rodině. Je tedy zcela jasné, že pokud nefunguje dobře rodina - ať na úrovni komunikace či vztahů nebo začlenění pro disabilitu či chybění výchovného člena kvůli rozvodu nebo úmrtí apod., a problém se neřeší - rozrůstá se do dalších sfér soužití se společností. Navrátil (2003) sociální fungování vymezuje jako: *„Vztah mezi očekáváními jednotlivce a sociálního prostředí. Jsou-li tato vzájemná očekávání v souladu (komplementarita), interakce probíhají harmonicky, nejsou-li, v interakcích nastávají obtíže“* (Navrátil, 2003, s. 194). A zde může pomoci s integrací právě VTI. „Zdravá“ dobře fungující rodina je tedy prvotním článkem „zdravé“ fungující společnosti. Na důležitost výchovy a vliv rodičů/vychovatelů na děti - tzv. „vazbové chování“ a na deprivaci dětí v kojeneč.ústavech na základě studií našich předních psychologů J. Langmeiera a Z. Matějčka poukazuje Matoušek a Kroftová (2003). Souhlasím s nimi. *„Rizikovým faktorem pro dítě je nepochybně i nepřítomnost rodičovské postavy v rodině. V rodině delikventně se chovajících mladých lidí chybí nejčastěji otec, a to vinou rozvodu nebo kvůli tomu, že s matkou dítěte nikdy nezačal žít. Chlapec pak postrádá vzor, s nímž by se mohl identifikovat, děvče postrádá model mužského chování, děti obojího pohlaví postrádají druhý (specifický) zdroj opory a druhou (specifickou) autoritu ... Rodič, který se chová delikventně, nadměrně pije, bere drogy, je často nezaměstnaný nebo má podobné projevy „sociální nepřizpůsobivosti“, také zvyšuje pravděpodobnost, že dítě bude během dospívání přestupovat meze zákona“* (Matoušek, Kroftová, 2003, s.45). Nepřítomnost rodičovského vzoru znamená proces deprivace: nepřiměřenost zastávání rodičovské úlohy pak situaci subdeprivace, např. rodič – alkoholik (Matoušek, 1993). Také Matějček, Dytrych (2002) toto potvrzují - k tomu, aby dítě mohlo vyvíjet svou

osobnost, potřebuje vztahy s druhými lidmi. Základním prvkem těchto vztahů představuje mateřská a otcovská láska a péče. Souhlasím s tím, že prvotní attachment má vliv na celkový vývoj člověka, že trvalý láskyplný citový vztah je pro dítě a jeho rozvoj velmi důležitý. Jak uvádí Matějček (1989) - intenzita a charakter vztahu jsou zvláště důležité v průběhu prvního roku života dítěte. Potvrzovala mi to z vlastní zkušenosti i komunikační partnerka VT-2, a proto doporučuje VTI do porodnic, neonatologických oddělení a rané péče. *„Přestože se na první pohled může zdát, že je VTI metodou, která se znakováním s miminky vůbec nespojuje, není tomu tak (...) pro vývoj dítěte je důležitý kontakt s rodiči a s ostatními lidmi. Potřeba komunikace je pro dítě vrozená a projevuje se velmi brzy po narození. Pro rozvoj komunikace je důležité signály (iniciativy), které k nám dítě vysílá, sledovat, naučit se je rozlišovat, interpretovat a ujišťovat dítě, že je přijímáme. To děláme tak, že s ním udržujeme oční kontakt, usmíváme se, přitakáváme, opakujeme zvuky. Tím ho zároveň stimulujeme k další komunikaci (Znakování s miminky © 2008 Mgr.Terezie Vasilovčík Šustová [online],[cit. 2015-4-23], dostupné z <http://www.znakovanismiminky.cz/index.php?disp=vti>.*

Rodiče musí brát ohled na individualitu dítěte, na jeho individuální potřeby, sklony, tendence, temperament, životní zaměření. Z toho plyne jednat s každým dítětem jinak a respektovat individualitu dítěte. Rodiče by si měli být vědomi cílů své výchovy – měli by vědět, k čemu chtějí své dítě vychovat. V těchto představách by mezi nimi měla panovat shoda (Matějček, 1986). V dosažení toho právě také VTI hraje důležitou roli.

„Dítě se potřebuje vyznat v chaosu podnětů, který na ně doléhá, potřebuje se naučit rozlišovat, diferencovat, potřebuje mít kolem sebe svět, jemuž rozumí, svět do kterého není vrženo naráz a nepřipravené, ale do něhož je postupně, krok za krokem uváděno. Potřebuje najít smysl v rozdílném uspořádání podnětů, odkrýt jejich vzájemný vztah, jejich význam, potřebuje mít kolem sebe lidi a věci, které se schovají určitým, pro ně srozumitelným způsobem. Jedině tak se naučí získávat zkušenosti, „naučí se učit“

(Kovařík, 2003, s. 211).

Výzkumem jsem dále zjistila, jaké jsou zkušenosti videotrenérů s používáním VTI a jaký vidí přínos VTI ze svého pohledu. Videotrenér jako profesionál samozřejmě na základě vlastních zkušeností odhaduje, kam se během terapie zajde. A očekávání je samozřejmě odlišné i podle toho, s jakým problémem se klient potýká. VT-1 mi poskytla podrobný nástin jejího nejčastějšího scénáře: *„Ženy totiž po domácím násilí a odchodu z domova jsou často velmi nejisté ve svém jednání a rozhodování v životě. Jsou nejisté v rozhodování i odpovědnosti za sebe, jsou ale nejisté i v rozhodování za děti...Koluje v nich stále hlas jejich agresivního partnera, který jim často i dlouhodobě vsugerovával pocit neschopnosti a podřízenosti jemu coby absolutnímu moudru a zkušenosti, jeho moci, ovládnutí financí apod.. Tyto ženy neustále donekonečna pochybují o sobě, nevěří si, nemají téměř žádné sebevědomí. Jejich život ovládl strach, že za každou chybu bude následovat trest. Že je tedy lepší ani nevolit (a nezkoušet) = neriskovat, a raději přijmout příkazy partnera. Jenže ani to většinou nezaručuje klid, patologické chování takového jedince páchajícího domácí násilí vyžaduje soustavné ponižování a srážení druhého. (Jenže to většinou v takovém životě – v době té krize - ženy neví.) Takže to pokračuje dál a žena se potápí do ještě větší hloubky už tak nízkého sebevědomí, a dokonce se ještě o to víc sama sebeobviňuje z toho, co zase „zvorala“. Tento mechanismus přetrvává do dalšího života – a o je komunikace s okolím a převážně s vlastními dětmi. Taková žena i jako matka projevuje nějaký čas ještě i po odchodu od agresivního partnera nejistotu v jednání... Těžko volí slova, ustupuje... A to děti velmi rychle vycítí. Téměř vždy toho podvědomě „využijí“ a manipulují - vědí totiž, jak maminka zareaguje. Už i z modelu rodiny z doby společného soužití mají vžitý vzorce chování matky a otce, jejich role, jednání a způsob komunikace. V prvé řadě se děti v útlém věku učí nápodobou a toto jim vlastně připadá jako normální. Navíc tu bývá i pravděpodobnost genetické výbavy – povahy po otci, a problém je nasnadě. A*

kdyby se neřešil, vznikla by další patologie. Komunikace a její způsob je tady velmi důležitý pro určování dalšího vývoje situace. A pro tuto ženu je velmi těžké zvládat i jen sebe - svoji narušenou psychiku a je pro ni velmi náročné řešit ještě vyvstalé komunikační problémy s dětmi, dokonce tyto problémy i vůbec vidět. Zde právě je velmi užitečná metoda VTI, která zachytí a „zvětší“ veškeré momenty. Na začátku sice vůbec klientky nevěděly, proč a k čemu to je a co se bude (jim/s nimi) dít – ale to již očekávám a dle potřeby „odhalit závoj“ jednám dál... Víím, že je má práce nakonec pro ně velmi prospěšná a účelně využitá ke změně vzorců jejich vzájemného chování v rodině i k posílení a podpoře kvalitního vztahu matky s dítětem/děťmi, a tím i k dobré integraci do normálního života. Jsem ovšem přesvědčená, že kdyby nebyly zrovna v tomto AD, k metodě by se vůbec nedostaly a ani o ní dále nevěděly.“

Laická veřejnost o terapeutické metodě VTI tedy zřejmě není moc informována... A když už se dostane k informaci o této metodě, první pocit bývá nedůvěřivý. Možná i vznikají otázky typu: K čemu mi může být nějaká kamera, když mám svůj vlastní úsudek, svoji vlastní sebekontrolu, svůj vlastní rozum?! Nebo: Proč odhalovat své soukromí, může mi to i ublížit (v práci, kariéře, rodině...) apod.

Mohla jsem tyto poznatky srovnat i s vlastní zkušeností i přínosem pro mne skrze uskutečněný cyklus videonahrávek mé rodiny použitím metody VTI.

5.2 Osobní zkušenost s VTI

Jsem původní profesí muzikant a hudební peagog, takže jsem zvyklá jak na podia, kamery, fotoaparáty i sály s lidmi, i třídy plné dětí všeho věku (od batolecího věku po pubertální adolescenty). Umím děti motivovat i udržet jejich pozornost. Metodu VTI jsem neznala. Ale měla jsem myšlenky, k čemu mi to natáčení může být, když

sebekontrolu jsem znala z nahrávání skladeb na CD ap. Přesto dle nastudované teorie jsem cítila, že tady to bude jiné. Pro hloubku tohoto poznatku jsem uskutečnila cyklus videonahrávek se svou rodinou, abych měla vlastní zkušenost.

Na začátku jsem měla obavy, jak budou reagovat děti, jak to zvládnou já, jak to bude probíhat. Také jsem měla myšlenku, že je to třeba zbytečné. Uvědomila jsem si zrcadlově velmi záhy, jak je důležité chování a jednání videotrena. S přivítáním a krátkým rozhovorem obavy spadly a dál se situace odvíjela velmi spontánně. Najednou jsem byla jako doma nebo ve třídě. I tak jsem ale byla zvědavá, co bude dál, a jestli VTI vůbec k něčemu je, když člověk sebekontrolu má svou, odučil už stovky hodin a přes tisíc dětí...a moje děti znají mé reakce a chování...co tady může být nového? Co mohu odhalit a objevit? Přesto mi červíček hlodal, protože jako muzikant jsem používala nahrávky k analýze interpretace skladeb běžně (hlavně k odhalení technických chyb a hudebních nepřesností), a vím, že poslech „druhým uchem“ je užitečný, kritičtější a odhalí i to, co při vlastním hraní „uteče“. Byla to má oblíbená metoda. Tady to ale bylo jiné. Nebyl to záznam jako „lupa“ pro kritiku, ale rozbor interakce. Navíc nešlo o poslech a „druhé ucho“, ale „druhé oko“ (zaznamenaná i nonverbální komunikaci), a také o to nejdůležitější - o analýzu postavenou na kladu a ne záporu, zkrátka na vydařených situacích a ne na chybách. Upozorním tady na první nahrávku a rozbor, kde jsem byla pochválena za souhru s dětmi - neverbální komunikace hned na úvodu, že byla správně pochopena z obou stran bez jediného slova. *„Naladěné vedení je vlastně vrcholem naší stavby kontaktu s žákem. Obracíme se na žáky a verbálně i neverbálně dáváme najevo, že jsme otevřeni k jejich iniciativám. Přijímáme je a pak se také sami ujímáme iniciativ“* (MERITUM, 2010, s. 242). Myslím, že to přesně tak bylo u nás.

Na základě opakovaných sérií jsem ale sama viděla svůj další pokrok třeba v očním kontaktu s dětmi, v oslovování dětí, a také třeba i ve strategičtějších rozmístěních dětí při nějaké práci. A hlavně, že toto všechno mělo vliv na zdárný průběh situací, Potvrzovalo mi to mé zkušenosti a správnost mojí taktiky jako kantorky a podpořilo

mne to do budoucna. Uvědomila jsem si, jak je neverbální komunikace významná. Názorně na nahrávce bylo vidět, jak založenýma rukama a slovem „Nic“, D-3 řeklo vlastně mnohé. *„Nelze nekomunikovat. Už tím, že nekomunikuji, vlastně komunikuji“* Herman (2008, s.181) – a vysvětluje to scénkou z místnosti, kde se potkají 2 neoblíbené osoby a nepromluví - přesto svým jednáním předali zprávu: nemám o tebe zájem. Potvrdila jsem si, že sebevzdělání a práce na rozvoji osobnosti je nekonečná, a že kamera zachytí i nuance řeči těla, které teprve třeba až při mikroanalýze a zpomalení děje se objeví jako zásadní momenty vývoje další komunikace a děje. Byla jsem z toho nadšená! Plně souhlasím s Beaufortovou: *„Pokud použijeme videa s kvalifikovaným porozuměním, je to mocné médium k probuzení reflexe, jelikož působí jako mikroskop. Zvětšuje momenty, kterých si v běžných situacích nevšímáme, nevěnujeme jim pozornost. Zvláště v problémových situacích přitahují pozornost spíš nezdary, a to, co se daří, ustupuje do pozadí a rodiče s e k tomu stávají „slepí“. Nové vidění inspiruje k vyzkoušení nových výchovných postupů“* (Beaufortová, 2013, s.247).

Zkušenost s VTI byla pro mne obrovsky přínosná. Jednak jsem teprve poznala, co je přesně obsahem VTI a v čem spočívá vlastní pomoc skrze aplikaci metody. A jednak všechny předsudky zmizely a nyní bych ji doporučila všem maminkám s dětmi, u kterých se projeví nějaké problémy v komunikaci nebo s chováním. *„Zpětná vazba napomáhá k pročištění atmosféry našich vzájemných vztahů. Zpětná vazba je jako filtr v akváriu. Pročistí vodu tak, aby se v ní dalo žít“* (Herman, 2008, s. 194)

Jen mám obavy – a tento problém by se týkal i mne – že metoda je pro člověka, který by chtěl využít metodu sám doma jako třeba prevenci, že by byla pro něho finančně nedostupná. Pro akutní potřebné klienty je naštěstí VTI v sociálních zařízeních někde i jako součást IP a hrazen z grantů nebo projektů, např. Nadace člověk člověku.

Doufám v to, že přiblížením metody VTI - a i mou osobní zkušeností s VTI uvedenou v této bakalářské práci - se mi podaří rozšířit informovanost mezi více lidí do širších kruhů obyvatelstva. Proto i uvádím v příloze „B“ kontakt na SPIN – sdružení pro videotrénink interakcí, z.s. v Praze - a též i odkazy na kontakty na vyhledání videotrenéra.

6 Závěr

Hlavním cílem mé bakalářské práce bylo zmapovat možnosti využití metody VTI v oblasti sociální práce s rodinou.

Hlavní výzkumná otázka směřovala ke zjištění, kde všude se dá metoda VTI použít. K dosažení cíle byly k hlavní výzkumné otázce použity ještě dvě dílčí výzkumné otázky, které ukázaly, jaké jsou zkušenosti videotrenérů s používáním VTI a jaký je z jejich pohledu přínos VTI. Domnívám se, že cíl byl splněn.

Na základě provedeného výzkumu a systematickým zpracováním údajů ze záznamového archu i z osobních poznámek, včetně postřehů z rozhovorů s komunikačními partnerkami jsem dospěla k níže uvedeným výsledkům mého výzkumu. Metodu VTI je možné použít při sociální práci s rodinou v domácím prostředí, ve zdravotnictví, v sociálních zařízeních, ve školách, ve speciálních pedagogických centrech, v nápravných zařízeních, při rané péči, osvojování, při krizové pomoci, v domovech pro seniory...

Z rozhovorů vyplynulo, že videotrenérky mají zkušenost s tím, že v ČR je metoda VTI využívána převážně přímo v institucích. Vzácněji doma, ale skoro vždy po zprostředkování z odborných míst potřebným klientům. V domácím prostředí na vlastní impuls se téměř neužívá.

Ukázalo se, že přínos metody dle videotrenérek je v tom, že nenásilně, velmi zřetelně, rychle a sám pochopí klient své zažité vzorce chování, které si do té doby ani

neuvědomoval. Metoda pomáhá stavět na povedených momentech interakcí a posiluje sebevědomí. Jako velmi efektivní je dle videotrenérů metoda VTI v rodinách s dětmi všech věkových skupin, ve školách při interakcích učitel - žák, jako pomoc učitelům a rodičům při práci s dětmi se speciálními potřebami, při integraci žáka s postižením do běžné třídy školy, dále pak při zkvalitňování vztahů mezi personálem a klienty v různých typech ústavů (např. v zařízeních pro seniory). VTI je také možné využít jako podporu a prevenci tam, kde je kvalitní komunikace důležitá pro utváření a rozvíjení vztahů (personál).

Zjistila jsem nad rámec výzkumu, že není důležitost dostupnosti VTI jen místně plošná kvantitou videotrenérů, ale i ekonomicky. VTI se dnes čím dál více využívá ve firmách (při koučování), ve sportu apod., kde není problém službu zaplatit. Já vidím problém v tom, že původní záměr – rodina s dětmi – když je v krizi, většinou je na tom špatně i ekonomicky, a sama právě v době největší potřeby na VTI nemá finanční prostředky. Naštěstí jsou ve sféře sociální pomoci i neziskové organizace, které z grantů zatím svým klientům VTI platí. Ale i zde to stále závisí na úspěšnosti každoročně získaných grantů.

Využití poznatků z bakalářské práce by bylo dobré zužitkovat jako informační zdroj zvláště pro oblasti sociální práce s rodinou i pro laickou veřejnost. Na základě zjištěných údajů je možné rozšířit informovanost o VTI v oblastech sociální práce s rodinou formou školení, kursů, seminářů a letáků. Vhodné by bylo osvětou přes média či přímo od lékařů a odborníků apelovat na státní správu a politiky potřebou trvalého finančního zajištění metody VTI - a pomoci tak rozšířit aplikaci metody na neonatologických odděleních, v rané péči, ve školách, výchovných ústavech a poradnách, ve věznicích, krizových, intervenčních a speciálně pedagogických centrech, při hospicové péči, v domovech pro seniory, a všude tam, kde se pracuje s rodinami - a i přímo v domácím prostředí rodin.

7 Seznam použité literatury

- BOKOVÁ, L. *Videotrénink interakcí v azylových domech pro matky s dětmi*. Praha: Boková, 2008, kapitola 2.
- BEAUFORTOVÁ, K., *Video jako nástroj pomoci*. Sborník II.národní konference o VTI , copyright © SPIN o. s., Praha, 2004, s.9-10.
- BEAUFORTOVÁ, K. *Videotrénink interakcí*. In Matoušek, O. (ed.). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s.247. ISBN 978-80-262-0213-4
- Centrum ROZUM, v.o.s, Centrum rozvoje učení a myšlení, [online]. [cit.2015-4-15]. dostupné z <http://www.centrumrozum.cz/videotrenink-interakci>
- ČÁP, J., MAREŠ, J., *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál. 2001, ISBN 80-7178-463-X
- DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*. 1.vyd. Paha: Avicenum, 1986, ISBN 08-040-86
- ERIKSON, E.H., *Chilhood and Society*. New York, W.W.Norton&Company, 1993, ISBN 0393310689
- FABER, A., MAZLISH, E., *Jak mluvit, aby nás děti poslouchaly*, Brno: Cpress, 2013, s.241-242. ISBN 978-80-264-0147-6
- HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-635-7.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Portál: Praha, 2008, ISBN978-80-7367-485-4.
- HERMAN, M., *Najděte si svého marťana* , Olomouc: Hanex, 2008, s.181, 194, ISBN 978-80-260-6070-3
- KOVAŘÍK, J., *Posuzování potřeb ohroženého dítěte*. In Matoušek, O. (ed.) *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, ISBN 80-7178-548-2
- KUTNOHORSKÁ, J. *Výzkum v ošetrovatelství*, Praha: Grada, 2009, s.176. ISBN 978-80-247-2713-4

- MATĚJČEK, Z.. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986, ISBN 08-011-86
- MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0519-7
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada. 2002, ISBN 80-2470-332-7
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství. 1993, ISBN 80-901424-7-8
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003, s.45 ISBN 80-7178-771-X
- MERITUM, *Pedagogická intervence u žáků ZŠ*. © Wolters Kluwer ČR a.s., Praha: 2010, Meritum. ISBN 9788073576035.
- MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.
- NAVRÁTIL, P. et al., *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, 2003, ISBN 80-7178-741-8
- POSPÍŠILOVÁ, M. *Životní situace dětí umístěných do zařízení NRP Klokánek*: magisterská diplomová práce. Brno, 2009. Masarykova univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií.
- PREKOPOVÁ, J., SCHWEIZEROVÁ, CH., *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-7367-716-9
- SPIN. Sdružení pro videotrénink interakcí, z.s., Copyright © 2012 SPIN [online]. [cit.2014-4-2]. Dostupné z: <http://spin-vti.cz/o-metode-vti/jak-prace-pomoci-vti-vypada>, <http://www.spin-vti.cz/aplikacni-oblasti>
- STŘELEČ, S. *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. Brno : Paido. 2005, ISBN 80-210-3687-7
- ŠILHÁNOVÁ, K. *Videotrénink interakcí – úvod do metody* © SPIN, 2014, s.5
- ŠTĚPANÍK, J., *Umění komunikace, Sociální péče*, (2007, č.2, s.27), IKARIA CZ, a.s.,

Brno, ISSN 1213-2330

VÁGNEROVÁ, M., *Psychologie osobnosti*, Praha: Karolinum, 2010, s.400. ISBN 978-80-246-1832-6

ZNAKOVÁNÍ S MIMINKY ©2008 Mgr. Terezie Vasilovčik Šustová [online],

[cit. 2015-4-23], dostupné z <http://www.znakovanismiminky.cz/index.php?disp=vti>

ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČR. *Zdravotnická ročenka České republiky 2013*, © ÚZIS ČR, 2014, s.14. ISSN 1210-9991, ISBN 978-80-7472-135-9

ŽIŽLAVSKÝ, M. *Metodologie výzkumu v sociální politice a sociální práci*. Brno: MU, FSS., 2003, ISBN 80-210-3110-7

8 Klíčová slova

videotrénink interakcí (VTI)

editace videozáznamu

intervence

rodina

attachment

iniciativa

intersubjektivita

9 Přílohy

Příloha A - Prof. Colwyn Trevarthen

Příloha B - SPIN: kontakt v ČR, mezinárodní síť - kontakty

Příloha C - Záznamový arch pro položený rozhovor

Příloha D - Etický kodex VTI trenéra

Příloha E - Videonahrávka na DVD

Příloha A

*„**Colwyn Trevarthen**, profesor psycho-biologie na universitě ve skotském Edinburgu, rozvinul na základě studia a analýzy mnoha set videozáznamů interakce matka – dítě zásadní poznatky pro teorii intersubjektivitu, která měla pro pozdější vývoj VTI klíčový význam - jak na úrovni pozorování interakce v klinickém systému tak na úrovni interakce pracovník - klient v průběhu intervence/terapie.*

*Trevarthen popisuje intersubjektivitu (1974, *Principles of Early Intervention*) jako: "spojení a propojení dvou a více subjektů, které jsou aktivní v přenosu porozumění, dorozumívání se mezi sebou v zájmu interagování“.*

Základem Trevarthenovy teorie byly četné studie novorozeneckého komunikačního chování, které potvrdily, že v lidské interakci existují významné vnitřní procesy, které již od počátku vývoje napomáhají dítěti rozpoznávat lidské jednání a jeho významy i to, že dítě samo je aktivním subjektem těchto procesů. Lidský jedinec ve věku několika týdnů vykazuje zřetelně tyto schopnosti a je schopen efektivně ovlivňovat a rozvíjet komplexní interakční vzorce s blízkou pečující osobou (rodičem).“

Zdroj: Spin

Příloha B - SPIN: kontakt v ČR, mezinárodní síť – kontakty

Kontakt na Spin v ČR

SPIN - sdružení pro videotrénink interakcí v ČR, z.s.

Fabiánská 679/4, 162 00 Praha 6 - Liboc

www.spin-vti.cz

E-mail: spin@spin-vti.cz

Mgr. Kateřina Šilhánová – vedoucí vzdělávacích programů

tel.: ++420 775 020 088

- akreditace vzdělávací instituce u MPSV: 2011/0569 – I

- akreditace vzdělávací instituce u MŠMT: 41182/2011-25

kontakty na videotrenéry v ČR: <http://www.spin-vti.cz/praxe-vti-v-cr/najdi-si-vti-trenera>

Zdroj: Spin

Mezinárodní síť SPIN

Odkaz na kontakty na národní centra a národní projekty ve světě:

<http://spin-vti.cz/o-metode-vti/vti-a-mezinarodni-sit>

Zdroj: Spin

Příloha C

Záznamový arch pro položený rozhovor s videotrenérkami interakcí

I. Sociodemografické údaje

- věk
- vzdělání
- délka praxe v pomáhající profesi
- délka praxe s VTI

II. Práce s metodou VTI

Jaké jsou Vaše zkušenosti s VTI při práci s rodinou?

V jakých oblastech se dá podle Vašeho názoru VTI použít při práci s rodinou?

V čem spatřujete přínos metody VTI při práci s rodinou?

Jaký je přínos VTI pro klienty?

Jak se o Vašich službách klienti dozvědí?

Jsou klienti k Vám posíláni jen z odborných míst?

Jaké je podle Vašeho názoru informovanost laické veřejnosti o VTI?

Příloha D – Etický kodex VTI trenéra

Etický kodex pracovníka, který používá při své práci s klienty jako metodu intervence videotrénink interakcí (dále jen „Etický kodex VTI trenéra“)

I. Úvodem

1. Tento etický kodex je určen pracovníkům sociálních služeb, školství a zdravotnictví se specifickým zaměřením na ty, kteří používají při své práci s klienty jako metodu intervence videotrénink interakcí (dále jen VTI).
2. Etický kodex VTI trenéra ustanovuje občanské sdružení SPIN, které jako jediná organizace v ČR vychovává a trénuje nové VTI trenéry, stanovuje kritéria pro jejich profesionální odbornost a hodnotí jejich odbornou způsobilost. Uznáním takové odbornosti a předpokladem samostatné praxe VTI trenéra je jeho akreditace.
3. Etický kodex VTI trenéra vychází z etického kodexu sociálních pracovníků ČR, jedná se přitom o obecný dokument, který je závazný pro všechny praktikující VTI trenéry v České republice. Tito pracovníci přijímají ustanovení etického kodexu zároveň s akreditací VTI trenéra.

II. Definice profese VTI trenéra

1. VTI trenér je odborný pracovník, který úspěšně absolvoval předepsaný výcvikový program SPINu, splnil veškerá požadovaná kritéria, výcvik zakončil obhajobou své práce před hodnotící komisí a byl akreditován jako VTI trenér (resp. VTI trenér pro danou cílovou skupinu či oblast práce).
2. VTI trenér si sjednává pravidelnou supervizi, čehož dokladem je profesní index aktivit. Aktivně a podle potřeby rovněž využívá regionálních intervizních skupin jako podpory a konzultace své práce. VTI trenér se řídí doporučenými metodickými postupy a respektuje je, sleduje vývoj teorie i praxe a zapojuje nové poznatky do své praxe.
3. VTI trenér přijímá roli pomáhajícího pracovníka. Kontrolní aspekty jeho činnosti vstupují do hry pouze a jedině tehdy, když je vážně ohroženo zdraví nebo psychická integrita klienta nebo jemu svěřených osob. Pak podléhá oznamovací povinnosti podle příslušných právních předpisů ČR.

III. Obecné etické principy

1. VTI je obecně uznávanou metodou sociální práce, která je založena na respektu k hodnotě a důstojnosti každého člověka a na právech, která z toho vyplývají.
2. Pracovník, používající metodu VTI, ctí a uznává jedinečnost každého člověka bez ohledu na jeho původ, etnickou příslušnost, rod, mateřský jazyk, věk, zdravotní stav, sexuální orientaci, ekonomickou situaci, náboženské a politické přesvědčení a bez ohledu na to, jaké jsou jeho schopnosti, či do jaké míry se podílí na životě rodiny, svého pracoviště nebo komunity, ve které žije. VTI trenér má povinnost čelit takové

diskriminaci jednotlivce, rodiny či skupiny, která je na těchto odlišnostech založená.

3. Pracovník, používající metodu VTI podporuje a chrání fyzickou, duševní, emocionální a duchovní integritu a blaho každého člověka. To znamená zejména:

a) respektuje právo na sebeurčení klienta, tzn. respektuje a podporuje právo klienta na vlastní volby a rozhodnutí, nezávisle na hodnotové orientaci klienta, za předpokladu, že neohrozí práva a legitimní zájmy druhých, zejména vlastních či do výchovy svěřených dětí;

b) podporuje aktivní zapojení a účast osob, které využívají jeho služby a to takovým způsobem, aby mohli dosáhnout zplnomocnění v takových aspektech rozhodování a jednání, které ovlivňuje jejich život;

c) jedná s každým člověkem jako s celostní a jedinečnou bytostí, zajímá se o něj v rámci rodiny, skupiny, týmu, komunity a společenského a přirozeného prostředí;

d) identifikuje a svými intervencemi rozvíjí silné stránky jednotlivců, skupin a týmů a tak podporuje jejich zplnomocnění.

IV. Zásady odbornosti

1. Organizace SPIN usiluje o vysokou odbornou úroveň pracovníků, využívajících metodu VTI ve své praxi i o jejich další vzdělávání.

2. Od každého jednotlivého VTI trenéra se očekává, že bude usilovat o zvyšování své odborné úrovně, rozvíjet a udržovat požadované dovednosti a kompetence v oblasti VTI i svého základního profesního působení.

3. Profesionální odpovědnost každého VTI trenéra má prioritu před osobními zájmy.

4. VTI trenér si je vědom svých profesních hranic.

5. VTI trenér dbá na udržování a zvyšování odborné prestiže VTI trenérů. Upozorňuje vhodným způsobem na prokazatelně nekvalitní a neodborné poskytování služeb.

6. VTI trenér aktivně usiluje o pravidelnou supervizi své práce, podílí se na práci v intervizních skupinách (skupině).

V. Etické zásady ve vztahu k uživatelům služby (dále jen klientům)

1. VTI trenér respektuje klienta jako partnera se všemi právy a povinnostmi, včetně zodpovědnosti za řešení své situace, situace svých dětí, dětí nebo osob mu svěřených do péče nebo situací, které před něj staví jeho profese.

2. VTI trenér jedná tak, aby nebyla poškozována důstojnost a lidská práva klientů.

3. VTI trenér přistupuje se stejným úsilím a bez jakékoliv formy diskriminace ke všem klientům stejně.

4. VTI trenér činí všechny kroky k tomu, aby nepodporoval závislost klienta na službě.

5. VTI trenér spolupracuje s klientem na základě předem domluvených cílů a v časových limitech a intervalech, které jsou součástí dohody s klienty a činí tak s respektem k povinnostem a dennímu režimu klienta. Pokud z jakýchkoli důvodů nelze ze strany VTI trenéra návštěvu či konzultaci uskutečnit, omlouvá se klientům předem a navrhuje náhradní termín.

6. VTI trenér pracuje převážně v domácím prostředí klienta (prostředí uživatele služby) a respektuje hodnoty a zvyky takového prostředí a osob v něm žijících. VTI trenér dbá na to, aby prostředí, ve kterém je poskytována zpětná vazba včetně sledování videozáznamu, zaručovalo vždy soukromí klienta a možnost hovořit otevřeně o zvolených tématech.
7. VTI trenér shromažďuje pouze informace nezbytně nutné pro poskytování služby. Chrání klientova práva na soukromí a důvěrnost jeho sdělení. Je povinen zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, které se vztahují přímo ke klientovi nebo jeho rodině, v případě práce s týmem i k osobám, se kterými uživatel služby spolupracuje a tyto informace jsou předmětem dané spolupráce.
8. VTI trenér věnuje zvláštní pozornost ochraně videomateriálu, který pořizuje při své práci pro účely zpětné vazby. Dbá na naprostou důvěrnost takto pořízeného materiálu, jeho ochranu před zneužitím a na to, že bez vědomí klienta nemá žádná třetí osoba (kromě supervizora) k materiálu přístup.
9. VTI trenér seznamuje vždy klienta s tím, že pracuje pod supervizí a s okolnostmi, za kterých supervizor může shlédnout videonahrávku. V případě potřeby prezentace dalším osobám seznamuje a žádá o svolení k takovému zveřejnění vždy a bez výjimky.
10. VTI trenér sepisuje vždy na základě domluvené spolupráce písemný kontrakt s jasným uvedením omezení, resp. uvolnění pro využití videonahrávek.

VI. Etické zásady ve vztahu k zaměstnavateli

1. VTI trenér plní odpovědně povinnosti vyplývající ze závazků ke svému zaměstnavateli.
2. VTI trenér se podílí na vytváření prostředí, které umožňuje naplňování zásad tohoto kodexu v souladu se zachováním loajality k zaměstnavateli.
3. VTI trenér se podílí na ovlivňování pracovních postupů s ohledem na co nejvyšší úroveň služeb v jeho mateřské organizaci. Pokud z nějakého důvodu dochází ke kolizi / konfliktu mezi postupy mateřské organizace a postupy předepsané metodou VTI (teoretickými východisky i metodickými postupy), vyžádá si pracovník externí supervizi nebo se obrátí na etickou komisi profesní komory či etickou komisi SPINu.
4. VTI trenér iniciuje a zapojuje se do diskusí se svými kolegy a zaměstnavateli, které se týkají etiky práce. Ve sporných případech je VTI trenér připraven uvést důvody svého rozhodnutí, založeného na etickém rozvažování a je odpovědný za svoje volby a jednání.
5. VTI trenér vytváří takové podmínky ve své zaměstnavatelské organizaci i ve své profesní organizaci, aby principy tohoto kodexu byly diskutovány, hodnoceny a prosazovány.

VII. Etické zásady kolegiality

1. VTI trenér respektuje znalosti a zkušenosti svých kolegů a ostatních odborných pracovníků. Vyhledává a rozšiřuje spolupráci s nimi a tím zvyšuje kvalitu poskytované služby.

2. VTI trenér respektuje rozdíly v názorech a praktické činnosti kolegů a ostatních odborníků. Připomínky k nim vyjadřuje na vhodném místě a vhodným způsobem.
3. VTI trenér reflektuje etické otázky spojené s výkonem profese. Usiluje o jejich řešení za využití standardních prostředků. Závažné etické otázky postupuje k řešení v rámci externí supervize. Každý člen týmu má mít možnost diskutovat a analyzovat tyto problémy ve spolupráci se všemi stranami, kterých se problém týká.

VIII. Závěrečná ustanovení

1. SPIN se jako organizace, která má na starosti vzdělávání pracovníků ve VTI, rozvoj metodiky a implementaci VTI do systému psychosociálních služeb, školství a zdravotnictví v ČR zasadí, aby metodické pokyny, které jsou připravovány pro různé cílové skupiny uživatelů služeb obsahovaly rovněž řešení zásadních etických otázek praxe jako např.:

- a) kdy a jakým způsobem VTI trenér může zasahovat do života rodiny, skupiny, týmu;
- b) kterým případům má dát VTI trenér přednost a jaké jsou specifické postupy a časová náročnost krizové intervence VTI trenéra;
- c) jak nabízet pomoc, aby motivovala klienty ke změně postojů, chování, komunikačních způsobů a vzorců a nevedla k zneužívání služby;
- d) jak vyhodnotit poskytování služby a kdy ukončit poskytování služby, pokud se jedná o „nespolupracujícího“ klienta.

2. SPIN zřídí ze zástupců kvalifikovaných VTI trenérů a supervizorů pro VTI etickou komisi, která je povolána řešit etické problémy, se kterými se na ni může obrátit jakýkoli VTI trenér, supervizor nebo klient, nebo další pracovník či osoba, která byla nějakým způsobem dotčena způsobem takové intervence. Tato komise se musí sejít k jednání nejdéle do 30 dnů od podání oznámení a podat své rozhodnutí stranám v písemné podobě.

3. VTI trenérovi, který se zásadním způsobem prohřeší proti tomuto kodexu, může komise pozastavit nebo omezit na určitou dobu činnost jako VTI trenéra, nebo ve výjimečných případech i odebrat akreditaci VTI trenéra.

4. Tento etický kodex byl projednán členy sdružení SPIN a členy týmu supervizorů a byl přijat jako platný na jednání schůze supervizorů dne 9. 5. 2006.

V Praze dne 9. května 2006

Zdroj: Spin, [online], [2015-1-16], dostupné z

http://www.spin-vti.cz/assets/files/Etický-kodex-VTI-trenera_verze-2012.pdf

Příloha E – Videonahrávka na DVD